

СТЕНОГРАМА  
засідання Комітету Верховної Ради України  
з питань освіти, науки та інновацій  
28 травня 2025 року  
Веде засідання Голова Комітету БАБАК С.В.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Доброго дня, шановні колеги. Розпочинаємо засідання Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій.

Шановні колеги, сьогодні у порядку денному 5 питань.

Перше. Про стан підготовки підручників та навчальних посібників для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників до нового 2025-2026 навчального року.

Друге. Про стан виконання Прикінцевих положень Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми".

Третє. Про внесення до порівняльної таблиці проекту Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про повну загальну середню освіту" щодо запровадження заходів безпеки в закладах загальної середньої освіти" додаткових пропозицій народних депутатів України членів комітету.

Четверте. Про проект Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про повну загальну середню освіту" щодо запровадження заходів безпеки в закладах загальної середньої освіти" (друге читання).

П'яте. "Різне".

Шановні колеги, за проханням нашої колежанки пані Наталії Піпи є пропозиція зняти другий пункт порядку денного через неможливість її бути присутньою на засіданні комітету. Тому є пропозиція затвердити порядок денний без другого пункту. Хто за, прошу проголосувати.

ПАВЛЕНКО Р.М. Павленко – за.

ВОРОНОВ В.А. Воронов – за.

КИРИЛЕНКО І.Г. Кириленко – за.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую. Іван Григорович. І Роман Павлович.

Хто утримався? Проти? Немає.

Дякую, колеги. Рішення прийнято одноголосно.

Отже, переходимо до першого пункту порядку денного. Про стан підготовки підручників та навчальних посібників для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників до нового 2025-2026 навчального року. Доповідачем є представник Міністерства освіти і науки України, заступниця міністра пані Надія Кузьмичова. І співдоповідачем буде Сергій Валерійович Колебошин – заступник голови комітету.

Пані Надіє, давайте тоді з вас почнемо. Будь ласка.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Дякую.

Отже, про стан підготовки підручників. Поділимо на 3 блоки, це про основні підручники, про підручники для дітей зі статусом ООП і національних меншин. Що ми маємо? Основні підручники, ми маємо 149 назв. Бачите загальну кількість примірників, яка має бути надрукована цього року до 1 вересня. Станом на зараз укладено 110 угод на видання цих підручників. Це означає, що всі попередні етапи, які пов'язані, звісно, з апробацією, яка завершена давно, з експертизою, з конкурсом, вони пройдені відповідно до тої дорожньої карти, яку ми представляли в листопаді на засіданні комітету. І зараз ми перебуваємо на етапі, коли укладаються договори по доставці, ой, вибачте, по друку і далі по доставці. Друк підручників відповідно до укладених угод має бути зроблений до 15 липня. Ті терміни, які тут оприлюднюються, це граничні терміни, які відповідають чинному законодавству. Відповідно до чинного законодавства доставка має бути здійснена до 15 серпня. Тут важливо зазначити, що станом на зараз мова йде про доставку до обласних баз, я це ще додатково прокоментую.

Що означає випередження плану? Ми розуміємо і в тому числі ці комітетські слухання і контрольні питання розглядаючи тут, знаємо, що у нас дуже нестабільна ситуація. І станом на зараз, на щастя, ми не маємо блекаутів і, на щастя, видавництва можуть працювати в достатньо штатному режимі. Але навіть цей наклад, він більший на 12 відсотків ніж минулого року. Тому ризик несвоечасності, він продовжує зберігатись.

Отже, інституція, яка власне відповідає за договори і доставки, це ІМЗО, було опрацьовано з видавництвами, і ви бачите, що станом на зараз вже надруковані 7 позицій, по яких ми маємо великий наклад. І це загальна сума підручників станом на вчора на вечір. Але я знаю, що сьогодні ще були здані певні підручники. Думаю, що пан Євген доєднається і зможе це додатково прокоментувати. Тобто тут дуже динамічна ситуація. Але навіть оперуючи цифрами на вчорашній вечір, це надруковано порядку вже 10 відсотків і доставка цих підручників буде здійснена до кінця червня.

Варто зазначити, що всі підручники, які друкуватимуться і надруковані, вони мають електронні додатки. Тут насправді ви бачите ті платформи, на яких створені ці електронні додатки. І переважно це за кількісним показником ВШО, я не буду зачитувати всі, так, це для розуміння, що зараз ми маємо з плейсментами, на яких створені електронні додатки. Але важливо зазначити, що всі вони відповідно до чинного законодавства мають і електронний додаток як невід'ємний складник, це точно.

Підручники з мовами національних меншин. Їх станом на зараз 41 з 51-го. Що означають цифри 44 в дужках? Це те, що ми маємо 3 підручники, які станом на зараз проходять апробацію, це підручники новогрецькою, гагаузькою мовами, які були готові і мали би проходити апробацію разом з тими 41-м, але виходячи з обмеженої кількості закладів, які могли їх апробувати, ця апробація не відбулась. Тому зараз навесні, коли вносились зміни в порядок апробації, вони стосуються того, що на період військового стану підручники для дітей ООП, а також мовами національних меншин можуть проходити апробацію в частині другого етапу, тобто без безпосереднього використання в освітньому процесі з учнем, а вчителями, власне оці 3 підручники зараз проходять по цих змінених умовах таку апробацію. Вона буде завершена до 09.06, відповідно до виданих наказів, і результати конкурсу матимемо на 16.07. Це означає, що ці підручники, вони також будуть надруковані в 25-му році, але доставка їх до закладів освіти, очевидно, що не встигнуть зробити до 1 вересня всі такі категорії.

ГОЛОВУЮЧИЙ. А можна я відразу запитаю вас по цьому слайду. 41 зараз проходить апробацію і вони будуть вчасно до 1 вересня доставлені.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Ні, 41 вже апробовані.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Апробовані і будуть доставлені вчасно. Ще три зараз будуть проходити апробацію. А інші сім?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Вони не підготовлені і не були подані на ...

ГОЛОВУЮЧИЙ. Їх немає.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Їх немає.

ГОЛОВУЮЧИЙ. І не буде цього року.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Станом на зараз, да, їх немає.

ГОЛОВУЮЧИЙ. А можна дізнатись, що це за 7 підручників?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Да, це "Українська мова", підручник 8 класу з навчанням... Давайте так, основна проблематика – це кримськотатарська мова. І це буде серія підручників саме з навчанням дітей кримськотатарською мовою. Це "Українська мова", підручник 8 класу. А також це "Кримськотатарська мова" – підручник для 8 класу, "Кримськотатарська мова і література" – інтегрований курс для 8 класу. Також це "Іспанська мова" (восьмий рік навчання), "Іспанська мова" (четвертий рік навчання), "Мова іврит" – підручник для 8-го класу. І "Українська мова і література" – інтегрований курс для 8 класу з навчання мови корінного народу або національної меншини закладу загальної і середньої освіти. Сім позицій.

А третя категорія підручників – це підручники для дітей з ООП. Ми на попередніх засіданнях розбирали загальну ситуацію. Я не буду зараз давати цю ретроспективу і тому даю як би статус і зміни, які відбулись від останніх засідань, де розглядалось це питання. 51 об'єкт з 65-и – це те, що ми маємо наразі в апробації. Об'єкти - це підручники, 47 назв, це означає, що по певних підручниках ми маємо декілька авторських колективів, які написали декілька підручників. Станом на вчора (вечір) опрацьовано експертами 28 з 51 підручника. А? Так, посібників. Дякую. І результат по засіданнях експертних комісій є наступним: 4 посібники, вони відхилені і 24 направлені на доопрацювання.

Причини відхилення посібників. Один, це якщо так скорочено, через плагіат. Три інші - з зауваженнями до змістової частини. В цьому контексті Міністерство освіти і науки з Українським інститутом розвитку освіти робили зустріч з представниками видавництва саме з метою того, щоб почути їх теж бачення. З нашої сторони було озвучено чітко, безумовно, і брала участь голова експертної комісії, що основне бажання, щоб дитина з особливими освітніми потребами отримувала не просто, тобто факт - вона отримала підручник, а те, що вона має отримати якісний підручник. І відповідно зараз ми маємо продовжувати докладати максимальних зусиль, щоб той зміст і контент, який передбачається відповідною нозологією, він задовольняв освітню потребу цієї дитини.

І хочу звернути увагу, що статус відхилення не означає, що це є фінальним. Є процедура запиту узгоджувальної наради видавництва і до зустрічі, яку проводили, ним скористались. І ця узгоджувальна нарада мала відбутись 22 травня після нашої зустрічі з видавництвами, де ми чітко артикулювали, що до узгоджувальної наради зміни і опрацювання тих зауважень, які надала експертна комісія, будуть дуже бажаними. І в такому випадку в експертів буде більше можливості змінити результати своєї експертизи. Ця комісія була перенесена за ініціативи видавництва на завтра, на 29 число. Тому дуже сподіваємось, що завтра ми зможемо, ну не ми, а експерти і авторські колективи зможуть це питання в тому числі відпрацювати і зберегти ці підручники як такі, які можуть бути надруковані в цьому році і що вони будуть якісними.

По нинішній дорожній карті по строкам, експертиза, ну тут числа ви бачите, до середин червня – дуже стислі терміни і паралельне здійснення апробації і експертизи. Міністерство освіти і науки видавало наказ і відповідно в межах нього можна подавати посібник на конкурс без результату апробації, але результат апробації має з'явитися до фінального засідання експертної комісії і винесення рішення стосовно того, що ці підручники можуть друкуватись за кошти державного бюджету. Тобто таке запаралелення процесів це про максимальне стискання строків і пришвидшення саме організаційне, але не в ущерб якості підручників, які продовжують розроблятись.

Безумовно, в контексті цього не можна не сказати про виклики, да, це про якість поданих матеріалів посібників. Ще раз зверну увагу, що це... .

ГОЛОВУЮЧИЙ. Пані Надія, я перепрошую.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Да.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Можна на один слайд назад. Я ще одразу, от є 51 об'єкт із 65-и. А що з іншими 14 об'єктами?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Да, аналогічно їх немає.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Їх теж не буде?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Да. Вони не розроблені, вони не підготовлені авторськими колективами.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Тобто цього року ми їх не побачимо, якщо щось не станеться.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Давайте, станом на зараз причин говорити, що ми їх можемо побачити, чи аргументів, немає.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Немає. Дякую.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Але при цьому, да, якби тут в тому числі бачу, що є видавництва, тому, можливо, динаміка як от напрацювання по ним є. Тобто тут ми тоді зможемо зайти в чергові цикли по додаткових процесах. Питання в наявності матеріалів. Тобто виклики – це про матеріали, які зараз доопрацьовують ці авторські колективи. І якщо їх співставити зі строками, які зафіксовані наразі в наказі, то є об'єктивні виклики не встигнути, що авторські колективи не встигнуть нам подати на конкурс в ці дати. І відповідно рішення тут, які паралельно опрацьовуються і маючи засідання комісії експертної на наступному тижні, ми будемо мати повну картинку. Це два.

Зміна термінів подачі на конкурс в цілому, тобто її відтермінування і для тих посібників, які наразі проходять експертизу і апробацію, або це два етапи конкурсу. Що мається на увазі? Що ті посібники, які підготовлені, пройшли і отримали експертний висновок і можуть бути вже передані конкурсній комісії, тому що конкурс відбувається по засіданню самої конкурсної комісії, а не закладами, то виводити такі підручники на конкурсну комісію.

Тут єдине застереження. На цьому слайді ми говорили, що у нас 51 об'єкт, але 47 у нас посібники. Це означає, що є позиції, по яких є два посібники. І тут важливо, безумовно, прийняти рішення, що лише, якщо обидва отримали відповідне рішення експертної комісії, ми можемо їх далі виводити на конкурс. А друге, тобто другий сценарій дозволить, маючи вже рішення по рекомендації до друку, того, що вони можуть бути надруковані, то починати їх контрагувати, укладати договори по доставці, по друку точніше, і потім по доставці, і таким чином, звісно, пришвидшувати час, коли вони дійдуть до своєї цільової аудиторії - дітей з особливими потребами.

І наостанок коротко, це про паралельні процеси, які ідуть, тобто це ми зараз фокусувались на саме доставці підручників на 1 вересня 25-го року і друку їх і доставки протягом календарного 25-го року, але паралельно з тим Міністерство освіти і науки зі своїми інституціями зараз перебуває в комплексному процесі змін підручникотворення. І тут просто короткі статуси про порядок апробації і експертизи і принагідно інформуємо, що вони на громадському обговоренні, і це громадське обговорення триває до 05.06, про те, що зустрічі з видавництвами заплановано теж на завтра, плануємо також представлення проекту таких змін в апробації експертами, бо там суттєві зміни, які їх стосуються, народним депутатам, за бажання, і можемо узгодити цей формат.

Вимоги до підручників у частині наказу МОН, це про оформлення їх, вимоги до їх дизайну, якості паперу і так далі, відповідно до дорожньої карти ми мали розпочати цей процес в травні. Ми ще не сформували робочу групу, але попередні консультації були проведені з окремими видавництвами по їх баченню і вони отримані, зокрема це видавництво "Ранок".

Далі, це накази МОН по е-додатку. Тут хочу розділити і звернути увагу на наступне, що зараз, говорячи про посібники для дітей з ООП, я от постійно перескакую на підручники, нагадаю, що ми їх перекваліфікували саме з причини того, що підручники мають обов'язково мати додаток. І тут ми маємо зараз неузгодженість у нормативно-правовій базі, про що теж говорили, тобто це не є новою інформацією. Але тут хочу звернути увагу на те, що є робоча група, яка працює над змінами до вимог до електронного додатку. Чому саме зараз? Тому що пройшов повний цикл апробації, експертизи, є результат, є розуміння слабких

сторін і зараз якраз ті зміни мають бути оформлені у відповідний проєкт. І паралельно з цим окремим треком у засіданні цієї робочої групи є напрацювання вимог до електронного додатку для дітей з ООП, тому що це є найбільш слабкою ланкою, яка у повній мірі теж навіть за умов готовності не дозволила би друкувати ці підручники в умовах відсутності таких вимог.

І останнє це фінансування е-додатку і доставки до шкіл за кордоном. Це постанови, дві постанови – 131-а і 41-а. Вони передбачають включення внесення змін, що електронний додаток фінансується, формула вже представлялася теж на Кабінеті. Станом на зараз зміни не прийняті, це зміни, які є комплексними, вони стосуються не тільки ланки шкільної освіти, і це уповільнює там певний процес прийняття, там дуже багато таких бюджетних речей, які мають бути узгоджені. Але за останньою інформацією, яку я маю від профільного заступника, який координує це, в червні вони мають бути прийняті. Відповідно електронні додатки будуть фінансуватися з цього року. І за умов прийняття в тій редакції, яку дає Міністерство освіти, доставка частини підручників вже в цьому циклі, до 2025 року, так само буде здійснюватись до шкіл.

Що маю на увазі під словом "частини"? От те, що вже надруковано, ми безумовно не блокуємо укладання договорів, вони вже мають їх розвозити до обласних баз. Це великі наклади. І це буде неправильно їх утримувати і чекати змін. Підручники, які будуть здані ІМЗО після вступу в дію змін до цих постанов, вони вже йтимуть за процедурою доставки до шкіл.

Інструментально також вся екосистема для цього майже готова, розроблена платформа для е-накладних і от вона буде найближчими тижнями тестуватись. Заплановані навчання для видавництва, плануються навчання для видавництва і навчання шкіл у червні. І таким чином якраз це будуть такі синхронізовані потенційні зміни.

На цьому буду робити паузу. І готові відповідати, якщо потрібні, так, там певні деталі, очевидно, що вони будуть потрібні по окремих пунктах, то буду просити пані Оксану залучатись до відповідей.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пані Надія.

Сергій Валерійович як співдоповідач, будь ласка.



КОЛЕБОШИН С.В. Дякую, колеги.

Я думаю, що у нас досить багато буде й запитань, як традиційно. Так само, як і всі бачили колеги народні депутати проект рішення, теж я не буду просто зачитувати формально, бо читати всі вміють, слава богу, навіть без підручників.

Але в мене два маленьких запитання, а далі просто невеличкий такий виступ, оскільки я розумію, що декілька окремих таких магістральних тем зачеплять і колега Павло, і Сергій Віталійович, і всі інші бажаючи.

В мене перше питання. Апробація в нас відбувається з 1 вересня по 1 січня, вірно? Ну от як всюди зазначено.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Звичайних підручників.

КОЛЕБОШИН С.В. Звичайних, так, підручників.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Так, станом на зараз.

КОЛЕБОШИН С.В. Чи не є ризик тут, чи не вбачаєте ви, що фактично у нас по всіх підручниках випадає друге півріччя, ну реально ще апробують перше півріччя. Якщо друге там дивишся, що там, то так, полистали і так далі. І внаслідок цього може бути системне падіння якості підручника, якості завдань, які там є, якості матеріалів щодо другого півріччя.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Так, вважаємо. Треба зазначити наступне, друге півріччя апробується просто, це другий етап...

КОЛЕБОШИН С.В. По факту?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Да, апробується вчителем, тобто без застосування безпосередньо в освітньому процесі. Тобто не можна сказати, що цей контент на друге півріччя і він не проходить апробації вчителем. Але ви абсолютно праві в тому, що вчитель не працює з цим контентом з учнем і тому частина однозначно є іншої якості. І саме тому, розуміючи це і маючи всі ті обговорення нами тут в комітеті, порядок апробації і експертизи - зміни, це ті, які були анонсовані, вони вже доступні на громадському обговоренні, вони якраз і передбачають перехід на річний цикл апробації.

КОЛЕБОШИН С.В. Це добре.

Друге питання: чи існує у нас якийсь документ, який, ну умовно назвемо його там щось, типу, державний стандарт дизайну та верстки? Тобто у нас же в підручниках такий хаос візуальний, ну це катастрофа! І зараз я знаю, що держава багато уваги приділяє освітнім просторам, кодуванню просторів і в профтесі, і в школі, а в підручниках у нас все, що завгодно. В який спосіб це врегульовано? І якщо не врегульовано, чи не треба це зробити, хоча б мінімальні вимоги?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. В тому форматі, про який ви говорите, а саме стандарти не врегульовані, є санітарно-гігієнічні норми, наказ МОЗ, і це якраз відправна точка – та, яку ми собі закладали, що, змінюючи в тому числі там параметри, це ми узаконюємо їх міжвідомчою групою, яка має бути створена у червні. Паралельно з цим я думаю, що слухна може бути ідея піти в тому числі і по шляху, як з лабораторіями, і розробки своєрідного брендбуку... .

КОЛЕБОШИН С.В. Так, бо жодна санепід нам же не забороняє фарбувати стіни в однаковий гірчичний колір. Але ми розуміємо, що це шлях в нікуди в школах, да? Так само в підручниках. Ну це катастрофа. Іноді береш.... .

ГОЛОВУЮЧИЙ. Але робоча група мала бути створена за нашим дорученням міжвідомча МОЗом, вами і всіма дотичними. Але я так розумію, що вона досі не створена.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Офіційно ні, не створена. Те, що я зазначила, що попередня комунікація з окремими видавництвами проведена, але створена буде в червні місяці.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Вибачте, а в кому проблема, хто гальмує цей процес? МОЗ?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Ні, тут немає зараз сторони, яка гальмує цей процес.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Надіє, ви не ображайтесь, але я не дарма запитую. У нас, от в рішенні комітету майже по кожному пункту написано, що рішенням комітету від березня 24-го року, від жовтня 24-го, від лютого 25-го року були дані

доручення, рекомендації, які варто було б виконати. Ну майже жодного з них не виконано, бо вони в процесі виконання. Я просто хочу подивитись, я розумію, що це напевно робочий процес, але там пів року створювати робочу групу. Якщо є проблема, давайте ми допоможемо Оксену, давайте в Прем'єра запитаємо, в чому складність організувати робочу групу для того, щоб напрацювати рішення. Це ж навіть не питання прийняття постанови, тобто про це треба говорити, бо в наступному році... Ви коли плануєте запустити цикл підготовки підручників для наступного навчального року?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Стартує цикл влітку.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Влітку. Ну тобто питання, що цикл стартує, там умовно, в липні-серпні, так як воно мало би бути при півторарічному циклу підготовки. Але якщо в нас робоча група не зібралась і її ще навіть немає і ми навіть не уявляємо, що з цим робити, то ми будемо очевидно стартувати з позиції, які мали до цього.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Да. Ну тут коментар по старту – те, що якщо ми говоримо, що влітку, скоріше за все це буде ближче до вересня, стартуємо з цим новим циклом. Це означає, що спочатку ці підручники готуються, тобто їх немає ще, тобто це будуть підручники для 1-го, 5-го, 10 класів, тому що підручники... .

ГОЛОВУЮЧИЙ. І 9-й.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. А 9-й, вони вже є. Тому це ще питання, що ми якби заходимо в цикл 9-го, але вони вже зроблені і вони зроблені. Тому абсолютно погоджуюся все одно стосовно того, що таймлайни, вони стислі, але те, що ми зараз будемо анонсувати, ну зараз, через три місяці, що це перехід на інший цикл, інший підхід до апробації чи змінені експертизи, це буде робитися якраз превентивно. Тобто авторські колективи, які тільки зараз будуть заходити, готувати підручники, вони вже будуть знати про змінені правила по експертизі і апробації, по зовнішньому вигляду. Ну по конкурсу, там немає змін.

КОЛЕБОШИН С.В. Ще одне питання і потім до невеличкого виступу. В цьому році експертиза перейшла від Інституту модернізації змісту до Інституту розвитку освіти, правильно, да? Питання таке. Це про вивіску. Люди, які роблять реальну експертизу змінилися чи не змінилися? Чи просто перейшли з одного місця роботи на інше? Чи ті ж самі експерти зовнішні залучаються, що і були? Тобто чи не імітація це зміни, чи все ж таки ми щось зробили реально?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Ні, це не імітація зміни, це оновлення в тому числі складу експертних комісій. Я попрошу пані Оксану як виконуючу обов'язки директора Українського інституту розвитку освіти трішки дати деталей по оновленню складу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Пані Оксано, ми вас вітаємо на засіданні комітету. Ми зараз вам включимо мікрофон.

Скажіть, будь ласка, де подівся попередній виконуючий обов'язки чи директор?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Попередня виконуюча обов'язки завершила свою *(не чути)*

ГОЛОВУЮЧИЙ. І все, не залишається ніде? Дуже шкода. Дякую.

Пані Оксано, будь ласка.

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Дійсно, склад комісії змінився десь на 70 відсотків, тобто це абсолютно оновлений склад. І кандидати у члени експертних комісій проходили відповідне навчання. Хоча десь біля 30 відсотків – це власне ті експерти, які мали досвід роботи у попередніх комісіях.

КОЛЕБОШИН С.В. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. А можемо ми запросити для комітету перелік експертів, з якими працює УІРО, і той перелік, з яким працював ІМЗО.

КОЛЕБОШИН С.В. Це ж фактично ті люди, які беруть на себе відповідальність за мільйони підручників і те, що вивчають мільйони дітей.

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Перелік експертних комісій є відкритим і доступним, тому що склади експертних комісій затверджуються наказом МОН і він є оприлюдненим.

КОЛЕБОШИН С.В. Ще тоді питання. Якщо 70 відсотків людей змінилося і це відбувалося дуже швидко, чи є впевненість, що ці 70 нових відсотків людей, ну, скажемо так, якісно навчилися експертизі? Я ж не думаю, що у нас сидять тисячі експертів, які просто чекають, коли їх покличуть читати ті чи інші підручники.

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Такої впевненості насправду стовідсоткової немає. Одразу треба сказати, що у нас не вистачало тієї кількості експертів, яка нам була потрібна, і за пів року ми кілька разів робили добір експертів. Навчання експертів ми проводили в грудні, оскільки ми перебирали функції ІМЗО фактично посередині процесу, навіть не з 1 вересня. Тобто експертиза відбувалася з грудня, але в червні за результатами вже цього циклу експертизи, як сказала пані Надія, у нас буде ще один апгрейд комісії, де ми хочемо довчити, перенавчити вже існуючих експертів і добрати ще нових експертів теж і, знову-таки, провести додаткове ще навчання.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Оксано, є у зв'язку з цим запитання. А ви перевіряєте їх стосовно до видавництва, до авторських колективів, їх минуле, чи немає в них конфлікту інтересів чи чогось подібного?

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Так, одним з пунктів є те, що експерти, коли здають свою згоду бути членами експертної комісії, вони підписують заяву про те, що у них немає конфлікту інтересів і вони не є авторами, в тому числі не є авторами підручника, який отримав гриф за останні 5 років.

КОЛЕБОШИН С.В. Дякую. Ну тоді декілька тез, бо я знову ж таки знаю, що потім я передам пас колегам, які більш глибоко опрацюють ті чи інші тематики.

Я знову ж таки констатую, що є хронічна інституційна інерція із затримкою з нормативними актами, з терміном виконання. У нас майже всі зміни до ключових нормативних актів або в стані виконання, хоча мали б бути виконані, і

по багатьох з запізненням. Я не буду перераховувати, це є у нас в рішенні комітету. Тобто тут важливо фактично стратегічно управляти календарем і пріоритетизувати. У мене є побоювання щодо того, що підходи до апробації є певною мірою формальними, оскільки я не розумію, ну треба бачити, якою буде далі апробація і так далі. Оскільки я бачу, що великою мірою і дуже часто вчителі апробують підручники, які, скажімо так, і роблять висновки щодо апробації із когнітивним цим викривленням – інерція мислення, тобто максимально схоже на попереднє. Ми вже побачили цю проблему з точки зору вибору навчальних програм, коли під егідою Нової української школи, фактично мімікуючи, навчальні програми старі обираються вчителями. Це знову ж таки не вчителі в цьому винні, це особливість нашого мислення. Але якщо ми говоримо про принципово нове, то має бути от принципово нове і в цьому, ну не принципово, але в рамках Нової української школи, точніше.

Далі я хотів би підкреслити пункт, про який колега Павло Сушко потім скаже, це фактична дискримінація дітей з особливими освітніми потребами. Це і той факт – в якій кількості підручників, які ми бачили і які не з'являться взагалі, це і фактична монополія одного видавництва, яке може фактично весь процес зупинити за бажання і так далі.

Я знову ж таки констатую оцю поки що концептуальну невизначеність щодо електронних додатків. Не дуже добре, що тільки на минулому тижні в п'ятницю у нас відбулося перше засідання робочої групи щодо електронних додатків. Внаслідок цього фактично страждають і діти з особливими освітніми, оскільки ми говоримо, навіть не підручники, а посібники, оскільки розуміємо, що там нічого цього не буде. Та і взагалі по всіх інших теж незрозуміло.

Ми тоді дивилися в принципі логічну систему оплати за електронні додатки, яку презентувало міністерство, але самі електронні додатки ми поки що не розуміємо, в якому вигляді вони з'являться.

Я підкреслюю, що на постійному контролі має бути і буде обов'язково у комітеті питання доставки і логістики. Ми розуміємо, що в 1 вересня вочевидь по багатьох пунктах ми не ввійдемо, але зробити все, щоб ця кількість була максимально близькою до 100 відсотків хоча б по більшості позицій, ну це наш спільний обов'язок.

Знову зверну увагу на моменти, по яким поки що незрозумілий остаточний трек: це щодо дизайн-коду, це щодо якості поліграфії, коли одні і ті ж видавці, в різні області і школи потрапляє підручник однієї і тієї ж назви, але з принципово різною якістю. От просто один це туалетний папір, вибачте, кращої якості буває, а один там зразковий. Ну це ненормальна ситуація, коли сигнальний зразок це зразкова там поліграфія, зразковий папір і так далі, а потім по областях розвозиться все що завгодно. Це питання дуже принципове.

Ми сьогодні не торкалися питання, по якому ми багато спілкувались раніше, це доставка підручників для дітей, які вимушено опинились за кордонами нашої держави. По цьому питанню теж хотілося би більшої зрозумілості. Все ж таки вони перебувають в українській освітній системі, вони вчаться в школах, в тих, в яких вони залишились, там в Харкові, в Херсоні, де завгодно. І в нас є обов'язок, щоб вони були з підручниками.

Ну відповідно це ті пункти, по яких комітет продовжує тримати на контролі, як і всі інші, але я от я зараз хотів би підсвітити це. Вони всі відображені в проекті рішення відповідному. Коли ми до нього дійдемо, там голова комітету вже озвучить. І я хотів би, щоб ми дійсно періодично зустрічались з цього приводу. В нас чекпоінт такий буде вже ближче до 1 вересня. Я дуже маю надію, що от така пильна увага, вона все ж таки в якийсь спосіб в цей перехідний період, коли в нас не ІМЗО, не УІРО, або і ІМЗО і УІРО, і так далі, і так далі, ми не впустили, скажемо так, це дитя під назвою "підручник".

І ще раз нагадаю, що дуже мало все ж таки в нас лунає, те про що ми говоримо: ми дуже часто говоримо про доставку і логістику, і це важливо, але ми дуже мало говоримо про якість - якість самих підручників, не тільки поліграфії. І я думаю, що ми маємо про це теж, це більш системна стратегічна робота. В цьому році ми вже для тих підручників, які з'явилися і з'являться, нічого не змінимо, але принципово маємо змінити. Дуже дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Сергію Валерійовичу.

Перед тим, як передати слово колегам народним депутатам, у мене є декілька запитань. Перше, що стосується апробації підручників для дітей з особливими освітніми потребами. Я правильно розумію, що для їх апробації був

виданий наказ 12 травня і 13 травня, два накази (так?), і апробація завершиться 6 червня, тобто на всю апробацію ми маємо три тижні, 24 дні, 23. Це так?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Так.

ГОЛОВУЮЧИЙ. А можна тоді, просто щоб люди розуміли, і я теж частина цієї нерозуміючої частини суспільства, як можна за 24 дні провести апробацію підручника будь-якого, а ми зараз говоримо про підручники для дітей з особливими освітніми потребами? 24 дні, три тижні, як це може відбуватися, розкажіть, будь ласка, бо я не дуже розумію.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Апробація здійснюється у частині другого етапу, це означає, що з підручником працює, переглядає його вчитель. І оцей другий етап насправді і у форматі тоді, коли апробація у нас триває з 1 вересня до 1 січня, фактично відбувається так само. Тобто перша частина підручника, вона там апробується з дитиною, а друга частина, вона так само вчителем переглядається протягом ну максимально чотирьох тижнів. Пані Оксана додасть деталі. Тобто як відбувається? Передається підручник в електронному форматі вчителям, які працюють з дітьми з особливими потребами відповідної нозології, і вони протягом цих трьох тижнів переглядають, працюють саме з цим підручником, саме вчитель. Тобто вчитель дає свій зворотний зв'язок на матеріал в даному випадку посібника, який апробується.

ГОЛОВУЮЧИЙ. А це точно має називатися апробація? Бо, на мою думку, апробація – це апробація оригіналу макета з дітьми в якомусь навчальному процесі. Бо це зараз така, грубо кажучи, це зовнішня експертиза персонально вчителя, подивився, не подивився. Ми ж не знаємо навіть, по великому рахунку, дав якісь зауваження, не дав зауваження, сказав "все погано", сказав "все добре". Ну мені здається, що це якось не дуже, м'яко кажучи. Я не уявляю, як можна провести апробацію за 3 тижні.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Так, в цьому є виклики і з посібників для дітей з ООП. І повернуся, в принципі, що з однієї сторони апробація стала обов'язковою з 1 вересня 2024 року, з іншої от вона мала в цьому циклі, в який зайшли



підручники 1 вересня 2024 року, от формат такий, усічений, з частиною – те, що з підручником працює вчитель. І от власне, коли підручник зайшов, ми на цьому етапі не можемо вже змінити. Пройшовши один цикл цієї апробації, от ті зміни якраз вже, ще раз повторю, підготовлені і якраз зміни апробацій і експертиз, на нашу думку, це те, про що говорить пан Сергій Колебошин, це про якість. Тобто для нас не просто інструмент, але міняючи підходи, хто і як працює з цим матеріалом, якраз ми впливаємо значним чином на те, який продукт отримуємо після процедури апробації і експертизи. І ці зміни напрацьовані. Але безумовно ми поділяємо ваш коментар стосовно того, що цього недостатньо в поточному циклі.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Пані Надія, я все розумію. Але у нас апробація, наприклад, з 13 травня по 6 червня, а потім тиждень (тиждень!) 7 календарних днів дається видавцям і авторським колективам на доопрацювання щодо можливості чи неможливості врахування зауважень.

Мені здається, що ми могли з таким же успіхом її не проводити, якщо чесно, ще б зекономили тижні 3, принаймні на друк. Це мене дуже сильно турбує. І ми про це говоримо вже півтора роки. На жаль, поки що ми маємо все одно те, що маємо, і цього року у нас знову з цим проблеми.

Я би хотів запитати ще раз, щоб всі зрозуміли, тобто 7 підручників з 51-го для представників національних меншин у нас не буде, принаймні станом на зараз зрозуміло точно, що їх поки що не буде взагалі цього року надруковано. І 14 підручників з 65-и, тобто 20 відсотків, для дітей з ООП.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Так, станом на зараз.

ГОЛОВУЮЧИЙ. А що ми будемо з цим робити взагалі? Ну є категорія дітей, я зараз не хочу піднімати цей перелік, 14 підручників, там вони зазначені в проекті рішення, яких не буде, от вони, це, наприклад, я так розумію, що "Повний курс мистецтва", "Інформатика". У нас, я так розумію, що діти просто залишаться без інформатики і без мистецтва цього року? Що ми з цим будемо робити? Я так розумію, це ж не перша історія. Якщо ми піднімемо минулі роки, я думаю, що ми і там познаходимо підручники, які не були в принципі надруковані. Ну не

виключаю, можемо підняти, до речі. Давайте підніmemo за попередні роки, що не було взагалі надруковано, щоб подивитися, може, в нас є дисципліни, які в принципі не друкуються і у нас діти їх не навчаються. Я нещодавно читав звіт Державної служби якості освіти по деяких регіонах по спецзакладах і там зазначено, що діти користуються, вдумайтесь на секундочку, підручник шрифтом Брайля, коли ти руками читаєш його, так, 2000 року, 2001 року, 2002 року. Це 23 роки люди не очима читають, пальцями, це трішечки різні речі. Це ми можемо читати тисячу разів одну і ту саму книгу і то вже буде менш приємно, так? От це велика проблема. І я би насправді звернув на це увагу як на пріоритет. Тому що хтось колись сказав, що якість і ставлення державної влади вимірюється ставленням до двох категорій - до тих, хто вже не може собі допомогти, і до тих, хто потребує особливої уваги. Я би поставив це насправді в пріоритет.

Я не знаю, що робити з 7 підручниками, з 14 підручниками і що буде далі з цим. Я би попросив все ж таки знайти для цього рішення будь-яким способом. Я не розумію, може, нам варто поговорити з єврейською громадою, що в нас проблема з підручниками з івритом. Я думаю, що вони нам можуть допомогти. Яюсь можна адаптувати. У них сто відсотків є такі підручники, щоправда, скоріше за все, російською мовою, у них в Ізраїлі. Я майже впевнений. Ну, може, нам звернутися до уряду за допомогою, нехай дадуть, ми спробуємо адаптувати, перекласти. Бо так насправді трішки дивно.

Кримськотатарська, це викликає ще більше, якщо чесно, питань, це ключова для нас мова як для українців і ми повинні найбільшу увагу напевне приділяти кримчанам і кримськотатарській мові. Ну окей.

У мене є ще два питання коротких по доставці. Якщо ви кажете, зараз теоретично може бути зміна або планується зміна постанови, яка буде змінювати трішечки умови доставки і видавці почнуть з моменту прийняття, ті, які ще не надрукували, як ті величезні обсяги зараз, будуть доставляти вже до шкіл, правильно? Ну передбачається принаймні.

КУЗМИЧОВА Н.Ю. Так.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Це збільшить вартість доставки, яку оплачує державний бюджет?

КУЗМИЧОВА Н.Ю. Зміни, які передбачаються, вони передбачають... .

ГОЛОВУЮЧИЙ. І там закладені кошти, в тій постанові. Окей.

А ми колись просили попрацювати, принаймні звернутися до Укрпошти і до Нової пошти, чи можуть вони забезпечити. У нас була така спроба, пані Надія?

КУЗМИЧОВА Н.Ю. Так, була. Я бачу, що пан Євген в онлайні теж доєднався. Якраз просто ці звернення робили ІМЗО у межах якраз опрацювання цих змін, тому, якщо, пане Євгене, можете, будь ласка, прокоментуйте.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Пане Євгене, доброго дня. Будь ласка, чи можете ви прокоментувати питання доставки і чи була хоча би попередня розмова там з Новою поштою і Укрпоштою та які у нас порівняльні характеристики того, що вони запропонували, чи як вони відреагували?

БАЖЕНКОВ Є.В. Доброго дня, Сергію Віталійовичу. Дійсно ми зверталися і до Укрпошти, і до Нової пошти. На жаль, відповідь ми отримали тільки від Нової пошти, Укрпошта не надала відповідь. Декілька разів намагалися з ними зв'язатися. Тобто вони не виявили зацікавленість. Нова пошта, я зараз просто не пригадую, бо це декілька місяців назад було, ми можемо надати ці відповіді, пропозиція цінова була надана більше ніж та, яка в розрахунках у нас закладена, тобто більше 10 відсотків, це перше. Ну і друге, що там запит був на те, що вони були готові здійснювати саме доставку підручника. А у нас в доставку входить питання його складування, сортування на кожну область і так далі. Це окремо, це теж додаткова послуга, яка коштує немало коштів, і Нова пошта якби не готова за цю послугу взятись. Тому в нас немає таких чітких відповідей і пропозицій. І в зв'язку з цим в постанові, в проекті постанови 131-й і в 41-й закладена норма, що собівартість, ну тобто закладений той же принцип, як і при друку підручників, тобто собівартість доставки, рентабельність доставки підручника може сягати не більше 5 відсотків. Тобто видавець підтверджує собівартість доставки плюс 5 відсотків рентабельності.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Пане Євгене, дякую. Якщо ви не заперечуєте, ми зробимо тоді запит на вас, щоб подивитись, порівняти і те, що відповідала Нова пошта, щоб ми для себе зрозуміли. Добре?

БАЖЕНКОВ Є.В. Так, звісно.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую дуже.

І в мене є ще одне питання, пані Надіє, по доставці. Ми говорили неодноразово вже і з вами на комітеті про це, чи розроблена якась, чи буде розроблена якась інтерактивна мапа або дашборд отримання підручників, щоб кожна людина могла зрозуміти? Бо нас часто, ми просто передбачаємо, що це буде як завжди, 28 серпня, народні депутати, умовно, прийдуть і скажуть: підручників в школах немає, я приїхав з округу, в нас катастрофа. Все, звільняємо міністра і так далі, і тому подібне. Як ви ми зможемо перевірити, чи є в них ці підручники, чи немає, чи є якийсь інструмент?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Про таку інтерактивну мапу розмова і йшла, і є напрацювання в *(нерозбірливо)* до платформи, про яку я говорила, по є накладним. Тобто є розроблена платформа на базі АІКОМ, через яку заклади освіти підписують, ну видавці формуватимуть ці накладні, а заклади освіти підписуватимуть. Факт підписання такої накладної означає, що школи прийняли ці підручники. Вони відображаються відповідно в цьому модулі АІКОМ і до цього модуля пов'язані там навіть умовно Looker Studio і це дашборд, на якому оперативно оновлюється інформація. Тобто технічно це якби рішення, воно в цій зв'язці іде. Операційно це виглядає так, що зараз фінально, там розуміючи, приймаються чи не приймаються зміни до 131-ї постанови, чи дають вони можливість доставляти до шкіл, якщо дають, то якби й іде запис тієї платформи в червні, як те, що я зазначила. Якщо, не знаю, 1 відсоток зі 100, постанова приймається, але ті зміни з неї виключаються, в такому випадку оця там Looker Studio, але вона буде в ручному форматі. Тобто фактично ми можемо говорити про що? Про факт доставки до області, але от від області до закладу в автоматизовану форматі... .

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ми це бачити не будемо?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Да, ми не будемо. Тобто ми можемо лише от від видавців підписані договори – оці підручники поїхали. І далі видавці відзвітували, що вони їх до кінця червня доставили в області. От цю інформацію, як би, ми можемо відображати, але вона не автоматизована. Тобто все одно це будуть ручні заповнені патерни.

Тому та ідея про мапу, про яку якраз є рішення комітету, ми її опрацювали і підготували, але в прив'язці до е-накладних. Бо там і ідея була в тому, щоб це ж відстежувати в форматі шкіл.

ГОЛОВУЮЧИЙ. У мене є ще одне питання, по дорозі, чомусь в голову прийшло. У нас же ж кожного року понижуються ступені в деяких школах. Була там 9-річна, стала початкова. В деяких регіонах ступені понижуються, починається довезення. А що відбувається з їх бібліотечним фондом, який ми, наприклад, друкували останні 2, 3, 4 роки? Тобто який все ще актуальний і все ще працюючий.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Не готова відповісти зараз.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Пане Євгене, може ви знаєте?

БАЖЕНКОВ Є.В. Зазвичай такими фондами розпоряджаються регіональні департаменти з питань освіти. Тобто перерозподіляються в межах регіону між закладами і надаються фонди тим закладам, у яких є потреба в цих підручниках.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Добре. Дякую. Цікаво.

Пане Павле, будь ласка, вам слово. Павло Сушко, народний депутат України.

СУШКО П.М. Дякую, колеги. Павло Сушко.

Я би хотів одну ремарку спочатку сказати стосовно експертних комісій. У мене інформація, що є все ж таки конфлікт інтересів і серед експертів, є і автори інших підручників. Тому я хотів би попросити комітет звернутися до правоохоронних органів, щоб перевірили цю інформацію, рішенням.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ми зробимо запити, пане Павле.

СУШКО П.М. І прямо на правоохоронні органи одразу. І я так розумію, там обсяг 2 мільярди гривень на всіх підручниках?

ГОЛОВУЮЧИЙ. 1,3, плюс-мінус.

СУШКО П.М. Ну так. Я просто одразу кажу, що, скоріш за все, може треба зробити ТСК вже нарешті у Верховній Раді, а я зараз пройдуся по всіх питаннях і думаю, що навіть я буду ініціатором цього питання.

Дивіться, я слухаю і, чесно кажучи, ну просто ганьба. Просто ганьба повна. Такого рівня управлінської діяльності Міністерства освіти і науки ну ніколи ще не було. От просто в що перетворилася, в що взагалі перетворилася вся ця діяльність? Такої довіри, недовіри, вірніше, до міністерства ніколи ще не було. Я просто попереджаю одразу вас: якщо не буде підручників у дітей з особливими освітніми потребами, я особисто зберу підписи за відставку міністра і вашої всієї команди. Я особисто це буду робити і кожного депутата обійду. І ніхто мене не зупинить, щоб ви просто розуміли. Це або свідомий саботаж, або ви просто некомпетентні люди. Перше - це злочин, а друге - це теж злочином вважаю.

Що взагалі роблять на посаді ці люди, шановні члени комітету? Просто уявіть собі, скільки пройшло вже? Місяць пройшов. Про що взагалі мова йде? Це обов'язок держави - забезпечити дітей освітою. Вони просто "ваньку валяють", вибачте за вираз. Вони приходять сюди просто - п'ять минут позора і пішли додому. Це діти. Ви ж свідомо це робите. І про які ви кажете електронні підручники і електронні додатки? Для дитини незрячої який електронний додаток? Ви спробували, може, попрацювати шрифтом Брайля в електронному вигляді? Знаєте, про що мова йде? Рік тому можна було зробити зміни до нормативно-правових актів. Це ж закон, закон вимагає електронні додатки до підручників для всіх шкіл, але є ж винятки. Вибачте, є незрячі діти, тотально незрячі. Є тотально нечуючі діти. І саме міністерство може зробити винятки своїми нормативно-правовими актами. Не викручуватись і шукати лазівки, щоб зробити посібники. Чи візьміть там лікбез, три якісь там зошити зробіть і це для дітей вистачить. Я просто підбираю слова, щоб там вас не дуже образити, бо ви

реально ображаєте цих дітей. Я так розумію, підручників просто не буде, ну реально їх не буде. І постанову цю треба переглядати. Були ж зміни до постанови, вірніше, постанову прийняли по підручниках, треба було робити виняток. І зараз це можливо зробити, виняток, реально можливо виняток зробити. Вони просто не хочуть. Вони свідомо саботують спеціальну освіту. Дивіться, зараз знову зміни до наказу і знову там спеціальні школи мають набрати 20 дітей на дистанційну освіту, 20 незрячих дітей в один клас.

Я кажу, з вами ніхто шуткувати більше не буде. Оце перше буде звернення, я від себе теж зроблю звернення стосовно конфлікту інтересів на правоохоронні органи, на Генеральну прокуратуру, можливо ще зареєструємо тимчасову слідчу комісію, подивитися, куди ці гроші йдуть. Держава виділяє 2 мільярди гривень, ну майже 2 мільярди, хто їх розподіляє, яким чином, який конфлікт інтересів там. І у мене є інформація, що МОН свідомо блокує це, от для дітей з особливими освітніми потребами блокують. Ви самі бачили, скільки відхилено підручників, раніше це нормально було, зараз чомусь ненормально було. Це в той час, коли є ризик неотримання дітьми підручників.

Я от взагалі одного не розумію, ну це ціле міністерство, якщо тебе не поважають в освітянській спільноті, навіщо ти на посаді тримаєшся, ну ти ж ганьбиш всю спільноту просто. Ладно там, вони несправедливо до тебе відносяться, наприклад, от хтось там сказав, хтось там ображається, хтось має якийсь там конфлікт інтересів і ображає міністра або заступників, якщо не поважають всі, просто всі – від вчителів до науковців. Ви будь-який колектив запитайте, яке відношення сьогодні до міністерства. Просто ганьба. Просто ганьба. І такого не було ніколи. І сьогоднішній комітет показав, що просто немає про що розмовляти з цими людьми.

Подивіться наказ, який ви написали або не написали, 1112, з 1 вересня у прифронтових областях не буде шкіл. 2 тисячі 500 вчителів в одній тільки Харківській області підуть на вулицю, а в Херсонській області, я не знаю точну кількість вчителів, які пройшли окупацію, яких ворог тримав у підвалах, вони повернулись назад і вони їх викидають на вулицю своїм наказом. Як взагалі можна не поважати закони України, як можна не поважати? Наказом міністерства міністр повідомляє, що, шановні члени комітету, ви дали, і ми також, народні

депутати, всі дали їм право бути вище ніж закон. Хіба це можливо? Там було можливо якраз, вам дали таке право, міністерству, робити отакі винятки для дітей з ОПП, що не передбачено законом або змінювати щось?

Вам ніхто не давав права виставляти такі вимоги, щоб перевищити закон. Вже сьогодні школам повідомляють про те, що вони будуть ліквідовані. Це буде соціальний бунт, просто соціальний вибух буде в прифронтових громадах, територіях, де діти військових, діти чоловіків-вчителів, військові сьогодні на фронті, їх просто всіх вчителів будуть викидати на вулицю. І те, що міністерство повідомляє, що їх будуть на якісь курси там оплачувати і так далі, не буде нічого, вони просто залишаться на вулиці. Неможливо набрати 20 дітей в клас навіть в мирний час і навіть в мирний час в деяких громадах було 12 дітей. Сьогодні це неможливо, і навіть 10 набрати. Тому я кажу, що відбудеться далі. З 1 вересня буде соціальний вибух.

І, шановні колеги, я просто не бачу сенсу тут взагалі витратити час, слухати оцю маячню просто. Ну реально це просто, просто якась маячня. Там не встигли, там щось недодивились, там недодивились. Як от люди взагалі на роботу ходять, навіщо вони потрібні на своїх посадах? Навіщо вони потрібні, якщо вони не працюють? Вони не роблять нічого. І я кажу ще раз, якщо я буду збирати підписи за відставку міністра і його команди, мене підтримає вся Україна, вся спільнота освітянська підтримає. Якщо вони навіть підручники елементарні не можуть надрукувати для дітей з особливими освітніми потребами, про яку науку взагалі мова іде в Україні? Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пане Павле.

З нами на комітеті ще є пані Леся. Ми ваше прохання, до нього дослухались минулого разу і вас чекають всі примірники сигнальні посібників, які друкуються замість підручників. Ви хотіли їх подивитися. Тому, будь ласка, якщо у вас є додаткові питання до колег, будь ласка.

ПРОХОРЕНКО Л.І. Щиро дякую. У мене є питання, якщо можна, до пані Надії, до пані Оксани буде питання. Якщо не буде взагалі посібників цих для дітей з особливими потребами, тому що наразі ці посібники, які пішли, вони



зроблені на потребу по підручниках, тобто вони відповідають повністю програмі, повністю відповідають підручнику, можливо децю там стислі є варіанти, тому що прийшлося трошки стискувати, але в принципі вони відповідають, якщо їх не випустять, по яких підручниках будуть навчатися діти з особливими освітніми потребами?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Ми ж з вами якраз говоримо про те, щоб ці підручники, а точніше посібники, які перекваліфіковані з підручників, вони були доопрацьовані і були видані. І тут якраз це про якість. Ну тобто для нас важливо просто видати чи і витратити мільярди, про які тільки що згадував народний депутат? Нам важливо, щоб дитина отримала якісний підручник. А те, про що ми говорили в тій частині, що нам відвели час, і на чому ми якби наголошуємо, інституція, яка відповідальна за експертизу, за проведення конкурсного набору, експертні комісії, вони дають рекомендації по доопрацюванню. І з того, що ми почули від видавництв, видавництва теж це чують і готові доопрацьовувати. Якщо є готовність доопрацьовувати, значить враховуючи, тобто тут же має бути правильне, я сподіваюсь, що в більшості воно є, якраз правильне розуміння, експертиза - це не каральний орган (так?), це якраз звірка зі стандартами і досягненнями тих освітніх результатів. І відповідно це погляд експерта зі сторони про те, над чим додатково попрацювати.

Тобто станом на зараз в такій категорії ризику, те, про що ви сказали, що він не буде виданий, це підручник, де плагіат, але у мене немає підстав сказати, як його видати, якщо це плагіат. Три інших підручники, які стосуються доопрацювання і по них якби додаткова інформація була надана і є результати, не результати, а офіційний лист керівника експертної комісії, де по пунктах прописується, чого саме стосується, ну мабуть, якщо йде мова про підручник жестовою мовою, то візуальна частина там має бути.

ПРОХОРЕНКО Л.І. Я говорю взагалі про всі підручники, які, ви говорите, зараз на апробації, вони не встигають видатися. Тобто це по всіх рівнях - початкова, середня ланка.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Тоді, якщо дозволите, уточню, що ми зараз просто говоримо, що те, що на апробації підручник для дітей з ООП, категорія ризику, ну точніше не ризику, а виключення, це підручник, який плагіат, так, він не зможе бути надрукований, всі решта, вони зараз в категорії "доопрацювати". Якщо вони доопрацьовуються, але те, про що я зазначила строки, які за нинішнім наказом не дозволяють їм податися, розроблені вже два сценарії. Ми посуваємо цей поріг. Ну, безумовно, ми комплексно з вами зацікавлені, щоб ці підручники були видані. Не видання підручника може бути, його немає. І це перелік, про який вже пан Сергій згадував, це підручник, який відхилено через плагіат, і ми сподіваємось, що на даному етапі це все.

ПРОХОРЕНКО Л.І. Ну тобто є шанс, що все-таки діти отримають посібники і будуть навчатись за тими посібниками, які відповідають саме їм. Не буде посібників із загальної середньої освіти, тому що використовувати такі підручники, посібники це просто нереально і шкідливо навіть для таких дітей.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Безумовно. І якщо ви зі своєї сторони теж можете докласти зусилля до спілкування з спільнотою авторів по доопрацюванню, то оцей наш пункт якраз і є спільні дії, на що ми зараз пріоритетизуємось і фокусуємось. За червень місяць, щоб всі ключові стейкхолдери могли доопрацювати і підстави були для прийняття рішення про друк цих підручників за державні кошти.

ПРОХОРЕНКО Л.І. Дякую. У мене ще буде запитання щодо якості підручників. Ви говорите, що це низька якість підручників. А в нас за останні два тижні була низка запитів щодо саме експертного оцінювання цих підручників. Я не говорю про експертизу, тому що ми на руках жодної експертизи не маємо і не бачили, і автори, наскільки я розумію, деякі почали бачити, а до цього ми її не маємо, цієї експертизи, експертних висновків. Я взагалі говорю про загальний експертний висновок, в якому є розписані експертні критерії.

Там 8 було цих критеріїв, за цими критеріями можна сказати, що це підручник неякісний. Тому що коли ми проаналізували, науково обґрунтували, до нас були запити і авторських колективів, видавництв, там виходить, що з цих 8

критеріїв практично по жодному критерію якісно оцінити підручник для дітей з особливими освітніми потребами неможливо. Єдиний критерій – це відповідність державним стандартам освіти і він дійсно є, але цей критерій також прописаний досить узагальнено. І якщо ми говоримо про підручник, то на що, по-перше, має звертати експерт увагу? Має звертати увагу на програму і на ті всі змістові лінії, які розміщені в цій програмі. Тобто там, чіткого посилення на це немає. Це критерій 2, по-моєму. Далі. Взагалі немає такого розуміння, як типовий навчальний план, в якому прописана кількість годин на тиждень за кожним предметом і кількість годин взагалі на рік. Згідно цієї кількості по тих програмах, по певних темах, розбиваються теми і відповідно відводиться певна кількість годин на вивчення цієї теми. Згідно підручника, згідно цього починає вже писатися яким чином володіти цими знаннями, розширені даються дані. Таких даних тут взагалі немає. Яким чином можна оцінити підручник і говорити, що він поганий, що він неякісний, якщо немає посилення на навчальну програму, відповідність до неї, по чому ми тоді звиряємося?

Є критерії, які говорять про те, що мають бути у підручнику завдання на критичне мислення, на логіку, на розвиток того, як дитина розмовляє, спілкування. Тобто мені здається, що ці критерії можуть бути, але тільки для тих, для спеціалізованих закладів освіти, які мають якісь певні поглиблені предмети. Для дітей з особливими освітніми потребами, мені здається, що не варто такі критерії приміняти взагалі. Так, ми маємо працювати і ми подаємо корекційно-розвивальні завдання якраз і на розвиток мислення, і на увагу, і на логіку, але вони не можуть бути, по-перше, переобтяжені на кожному уроці, тому це подається логічно, поступово, щоб дитина могла якось коректувати свої недоліки.

І через це ми подивилися ці критерії, в принципі ми можемо запропонувати рекомендації щодо покращення цих критеріїв на майбутнє. Я розумію, що в цьому році вже їх ніхто не буде переглядати. Але, як на мене, то говорити, що погані підручники з огляду на ці критерії, то це трішки неправильно.

Потім, у мене буде питання в цьому контексті по е-додатку. Я, звісно, погоджуюся з тим, що цифровізація це дуже чудово і діти з особливими освітніми потребами мають долучатися до цього процесу і цей додаток може бути дуже корисним для цих дітей, якщо його правильно розробити. По-перше, ті додатки,

які наразі пропонуються, які розроблені, вони досить уніфіковані і вони розроблені на дитину з нормотиповим зором, слухом, когнітивним розвитком мовлення. Тобто там не враховані особливості дітей з особливими освітніми потребами.

Якщо розробляти е-додатки для дітей з особливими освітніми потребами, вони мають бути розроблені окремо до кожної нозологічної групи, тому що в наказі навіть прописано, що е-додаток - основна функція буде інструмент оцінювання. Я хочу зразу навести приклади, що як інструмент оцінювання цей е-додаток не може бути для дітей з особливими освітніми потребами. Тому що, наприклад, дитина з аутистичним спектром, вона може демонструвати досить високе знання і вміння, але вона не захоче спілкуватися, взаємодіяти з цифровим інтерфейсом і вона не покаже ці знання, ви не зможете її оцінити.

Те саме для дітей з порушеннями інтелекту. Для них взагалі мають бути досить спрощені ці додатки, щоб дитина зрозуміла, що там таке. Для дітей з психічними порушеннями, розладами поведінки, якщо ми дамо такий додаток, там буде темп, наприклад, виконання завдання дається і дитина не встигає в цей темп, то тоді виникають різні порушення, агресія, агресивна поведінка, неадекватна. І можна наводити дуже багато таких моментів.

Ще ми проаналізували, проговорили, що є такі ризики для деяких категорій дітей - використання саме електронного додатку. Тобто були такі випадки, коли у дітей з епілепсією використання таких динамічних візуальних елементів, мерехкотіння, інше викликали епілептичні напади. Тобто це вже говориться про здоров'я цих дітей. Те саме, що говорив Павло Миколайович: як дитина тотально сліпа може взаємодіяти з цим додатком? Тобто має бути низка системних технологій для того, щоб дитина могла ним користуватися.

В цілому е-додаток, він може дуже бути корисним, якщо його застосовувати як додатковий елемент до навчання. Тобто для роз'яснення якихось складних тем. Це може бути в природі, якщо дитина вивчає пори року, можуть бути в е-додатку показані зміни пори року і дитина це буде краще запам'ятовувати. Так само в математиці можна якісь складні завдання продемонструвати і для дитини це дійсно буде дуже корисним. Але як інструмент оцінювання і в такому широкому обсязі, мені здається, ну ми дивилися, що це неможливо використовувати.

Як на наш погляд, для того щоб розробити таки електронний додаток, має бути, працювати така комплексна команда, тобто це і ІТ-фахівці, і методисти, які будуть дивитися, і вчителі спеціальних шкіл, і науковці, які будуть дивитися, яким чином покласти цю інформацію для дитини. Тому що там залежить і мова цього, і візуалізація, тобто все це буде для кожної дитини окремо робитися.

І якщо є така можливість, щоб зробити пілотні заклади освіти, подивитися, яким чином впливають ці е-додатки на дитину, яка користь, якісь, можливо, недоліки виникають, а потім вже можна буде запускати його, в принципі, на всю Україну. Це у мене таке.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую.

Пані Надія, відреагуєте чи все і так зрозуміло? Чи пані Леся... .

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Якщо дозволите, то я.

Щодо першого питання щодо критеріїв експертного висновку, маю одразу сказати про те, що критерії розроблені відповідно до Закону України "Про освіту". І власне пані Леся запитала, які це є критерії? Це академічна доброчесність в інтелектуальних творах, це відповідність державним стандартам освіти, власне те, на що ви наголошували, і я тут з вами погоджуюсь. І один з цих пунктів – це відповідність модельній та/або навчальній програмі, і тут це зазначено. Системність, науковість, доступність навчальної інформації. Я називаю основні критерії, але не аналізую, тому що далі вони розписані. Це мова текстів, це система завдань, це візуальні засоби і це емоційна безпеки та травмоцутливість, наявність додаткових матеріалів та ресурсів.

Варто зазначити, що після кожного критерію є додатковий пункт, який називається "Примітка: доповнення експерта, висвітлення окремої думки". Тобто ми абсолютно свідомі, що можуть бути критерії, які нам не вдалося комплексно врахувати. Тому експерти можуть про це зазначати ось в цих примітках, тобто вони на це мають повне право. Разом з тим, ми відкриті і готові до доопрацювання і пропозицій, якщо вони у вас є, ми їх розглянемо і слушно приймемо. Також хочу сказати, що всі ці критерії обговорювалися в тому числі і з членами Експертної комісії, і з головою Експертної комісії. Зауважень не було.

СУШКО П.М. Можна питання: а скільки коштує робота експерта?

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Робота експерта коштує по-різному. Це залежить від того обсягу кількості сторінок, з яким працює експерт.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ну яка вилка, скажімо так? Тоді скільки одна сторінка роботи експерта?

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Може бути від 100 гривень і до кількох тисяч гривень.

ГОЛОВУЮЧИЙ. 100 гривень за сторінку чи 100 гривень за підручник?

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Ні-ні, це за друкований... .

СУШКО П.М. Ну от, наприклад, відхилили один підручник, експерт його оцінив, от один підручник це одна людина оцінювала і скільки заплатили їй?

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Комплексну експертизу здійснюють два експерти. Якщо йдеться про об'єкти грифування, які будуть друкуватися за кошти державного бюджету, додатково проводиться ще антидискримінаційна експертиза, тобто з одним об'єктом грифування працює 3 експерти.

СУШКО П.М. А ви під стенограму засвідчуєте, що немає конфлікту інтересів в експертних комісіях, тобто немає авторів інших підручників в експертних цих комісіях? Ну тобто чи є серед експертів автори підручників?

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Ну у нас понад пів тисячі експертів. На жаль, у мене немає такої можливості знати особисто кожного експерта. Я вже наголосила на тому, що, даючи згоду на участь в роботі експертної комісії, експерти підписують заяву, де вони засвідчують про те, що у них немає конфлікту інтересів. А якщо такі факти будуть виявлені, ми готові відповідно відреагувати.

СУШКО П.М. А чи є конфлікт інтересів, якщо є автор іншого підручника, він же експерт в цій комісії, в іншій групі?

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Якщо це автор підручника, якому надано гриф за останні 5 років, то так.

СУШКО П.М. А яка відповідальність за це, якщо ви пропустили там, що далі буде, якщо він оцінив, і ті підручники, які він оцінив, що з ними? Взагалі хтось за це відповідає? Чи є якісь вимоги, хто відбирається і так далі?

ФЕДОРЕНКО О.Ф. У першу чергу це експерт... .

СУШКО П.М. Я думаю, тут мають попрацювати правоохоронці, я точно впевнений. Тут немаленькі кошти. І вони між собою междусобойчик зробили і там працюють.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Зробимо запити, перевіримо.

КОЛЕБОШИН С.В. Дякую.

Там, пані Надіє, коли ви виступали, ви зазначили, що десь 10 відсотків вже надруковано. Я не про ООП, я взагалі про загальний тираж. А у мене питання: воно як по строках вкладається? Вони що, наперед друкували, до того ще, як контракти укладені були? Як вони встигли надрукувати, якщо в нас тільки-тільки закінчилась експертиза і зараз тільки-тільки укладаються контракти? Чи воно вкладається в календарний план, чи видавництво на свій страх і ризик друкували наперед? І тоді в мене виникає питання, що це за такі ризиковані бізнесмени в нас? Ну поправте, якщо помиляюсь.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Воно вкладається в терміни, тому що після експертизи ще є конкурс і є процедура проведення конкурсу, далі видання наказів і це займає певний проміжок часу. Відповідно, як тільки є фінальні результати конкурсу і наказу, то це... .

КОЛЕБОШИН С.В. От коли був оприлюднений наказ щодо конкурсу?

БАЖЕНКОВ Є.В. Дозвольте короткий коментар?

ГОЛОВУЮЧИЙ. Так, пане Євгене, будь ласка.

БАЖЕНКОВ Є.В. Дивіться, була нарада в Міністерстві освіти під головуванням міністра з усіма видавництвами, майже з усіма, і плюс були запрошені представники поліграфічних підприємств. Там обговорили те, що не

вистачає часу в зв'язку з тим, що з'явився етап апробації, і декілька видавництв, ну, скажемо такі, одні з великих потужних, попросили, щоб до видання наказу, коли буде завершений вибір підручників і вже будуть відомі накладі, щоб ми їм дали ці цифри. І вони на свій страх і ризик почнуть друк, для того щоб встигнути до 1 вересня. Тому коли був завершений конкурс, там десь ще днів 10 готувався наказ, видавництва, по-моєму, 3 чи 4 видавництва почали друкувати ці підручники, і таким чином коли вже наказ був підписаний, вже частину накладу там деякі почали здавати. На сьогоднішній день вже здано 11 підручників. Ну така тенденція, вона не буде динамічною, там інші будуть здаватись вже, мабуть, в кінці червня, тому що не всі почали друкувати заздалегідь.

КОЛЕБОШИН С.В. Я зрозумів, сутність я зрозумів, але механізм мені не сподобався, чесно. Це я так м'яко висловлююсь.

БАЖЕНКОВ Є.В. Це їхня відповідальність і їхні ризики, вони на це свідомо пішли.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Якщо *(не чути)* подано наказ за результатами конкурсу і затвердженням тиражів, це 2.05, тобто фактично насправді це три тижні.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ну чого, ми апробацію за три тижні проводимо для підручників з ООП. Що, надрукувати не можна?

СУШКО П.М. Так чого не можна підручники з ООП на свій страх і ризик надрукувати?

ГОЛОВУЮЧИЙ. У мене немає відповіді на ваше питання, Павло Миколайович.

СУШКО П.М. Можна ще питання? Працівники поліграфії, поліграфічних видавництв, типографій тощо, вони можуть бути, їхні працівники, в експертних радах або, наприклад, звільнені перед експертною радою?

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ну логіка підказує, що напевно ні, але... Пані Оксано, будь ласка.



ФЕДОРЕНКО О.Ф. Ні. Якщо є конфлікт інтересів, то знову ж таки порушення.

СУШКО П.М. А можна це теж перевірити, чи були вони працівниками поліграфічних видань до того?

ГОЛОВУЮЧИЙ. Зробимо запит, подивимося.

СУШКО П.М. Дякую. Шановні колеги, я думаю, це якраз гарний привід створити ТСК. Освітнянської ТСК давно вже не було.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Та за нашу каденцію не було.

СУШКО П.М. Ну ось, вже є підстава зробити.

ГОЛОВУЮЧИЙ. У нас була така думка ще півтора роки тому, коли підручники почали... .

СУШКО П.М. Я із задоволенням увійду в склад.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Користуючись нагодою, Євгеній Володимирович, поки ми розглядали питання, я зв'язався з керівником Укрпошти, вони дуже зацікавлені в тому, щоб порахувати і забезпечити доставку підручників. Якщо ви не заперечуєте, я ваші контакти передам керівництву Укрпошти, вони тоді зв'яжуться і ви обміняєтеся: ви техзавдання їм дасте, а вони пообіцяли спецтариф. Добре?

БАЖЕНКОВ Є.В. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую.

Пані Надія, освітній омбудсмен, будь ласка. Потім Роман Павлович Грищук, якщо не заперечуєте.

ЛЕЩИК Н.В. Я хотіла повернутися до питання підручників для дітей з ООП. Пані Надія сказала, що 14 підручників не розроблені авторами. Я хотіла запитати: чи звертаєтеся ви до закордонного досвіду? Тому що я спілкуюся зараз з

батьками дітей з ООП, з громадськими організаціями, вони користуються підручниками закордонними гарної якості. У них трошки інший підхід до підручників. І ми всі знаємо той позитивний досвід, коли на наш ринок зайшли підручники з англійської мови гарної якості, закордонні.

Можливо, нам рухатись в цьому напрямку, щоб ми забезпечили всіх дітей якісними підручниками? Готова зв'язатись, допомогти в цьому плані. Дякую. Це одне із питань, а потім я ще продовжу. Дякую.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. По-перше, ми в принципі зараз аналізуємо міжнародний досвід в цілому насправді того, як там робляться підручки для дітей з ООП, тому що ви говорите, будь ласка, будемо вдячні за додаткову інформацію, окрім тих позицій, які *(не чути)* в переліку ненадрукованих.

ЛЕЩИК Н.В. Це зрозуміло.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Але там, де ми говоримо про мистецтво, про інформатику, то основна ланка, яка це випадає, це різні нозології *(не чути)*.

ЛЕЩИК Н.В. Зрозуміло.

Наступне запитання. Ви сказали, що в 26-му році будуть надруковані підручники для 10-х класів. Це будуть підручники вже за новими програмами профільної школи?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Так, *(не чути)*.

ЛЕЩИК Н.В. За новими програмами.

І останнє запитання. Ви показали слайд е-додатки на різних платформах. Чи планується об'єднати ці розміщення, ці е-додатки на одній платформі для зручності учнів?

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Це дискусійне питання, яке неодноразово піднімалось і на нього є різні точки зору. В тому числі ті видавництва, які достатньо вже багато інвестували грошей в розробку технічної і технологічної екосистеми, а це треба сказати одні теж з ключових великих гравців, вони будуть виступати в тому числі проти такої уніфікації. Але навіть якщо говорити не про цих лише видавців,

то тут немає однозначної відповіді про зручність саме підручника для дитини. Як інтегратор цих додатків різних і те, що свого часу теж Сергій Віталійович проговорював, маючи, наприклад, зараз умовно говорю, доступ через Мрію, і в ньому дитина через свою ідентифікацію в Мрії отримує доступ і до ВШО, і до Faino, і до ІЗЗІ, і до всього.

А оце той шлях, який імовірно буде найбільш правильний, якщо ми говоримо про клієнтський шлях саме нашої дитини, і в такому випадку і враховує інтереси і всіх гравців ринку, тобто вони, інвестуючи чи розробляючи ці платформи, не вимушені все це уніфіковувати до такої міри, щоб втратити певну свою унікальність. Але доступ для дитини, так, тому що одна з проблем це те, що переважна більшість, ну крім ВШО, передбачає реєстрацію або логін, і це звісно створює, що в однієї дитини може бути там порядку десяти різних платформ, не платформ, а заходів.

ЛЕЩИК Н.В. Додатків. А, ну заходів. Тобто оплата буде здійснюватися за захід дитини до додатку, я так зрозуміла.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Так оплата ж не здійснюється.

ЛЕЩИК Н.В. Ну поки що ні, але ж ви бачите, що ви сказали, що буде фінансування е-додатків, відповідно, що нам треба якийсь уніфікований підхід до е-додатків, щоб учень не встановлював 20 додатків за 20 предметами, а один вхід... .

КОЛЕБОШИН С.В. Пані Надіє, я би вас тоді направив би до перегляду стенограми одного з минулих засідань, де міністерство презентувало, і там адекватна схема. Ну просто для того, щоб ми не повторювали цю історію. Там адекватний підхід. Насправді там два різних і я більше схилився до другого, але це, яке міністерство презентувало, воно теж адекватне. І тому тут... Головне, щоб додатки були.

ЛЕЩИК Н.В. Добре. Дякую.

КОЛЕБОШИН С.В. Окей. Я передаю слово Грищуку Роману Павловичу. Він руку тримає. Будь ласка, Романе Павловичу.

ГРИЩУК Р.П. Колеги, всіх вітаю. Трішечки зміщу тему. В мене таке питання. Вчора в мережі з'явилося декілька інформацій про те, що в Росії доволі успішно з 1 вересня видається підручник для школярів старшої і середньої школи про безпілотні літальні системи. Країна розуміє, що вони воюють і виховують нове покоління, прямо в школі розказуючи про новітні засоби боротьби. Ми ще з позаминулого року проводимо реформу предмета "Захист України", де зокрема одним із модулів є "Безпілотні літальні системи". Мені здається, що ми маємо прискоритись і якомога швидше, крім оновлення програми, крім оновлення осередків підготовки викладачів, підготувати оновлений підручник із "Захисту України". Це критично важливо, бо ті підручники старі, які є, вони не відповідають ні вимогам часу, ні потребам, які є в рамках реформи.

Тому моє питання, перше: чи розробляється цей підручник? Друге: скільки часу займе розробка і випуск підручника із "Захисту України"? Дякую.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Дякую. Розробляються навчально-методичні матеріали у вигляді відео і аудіо, і різних уроків, це буде здійснено у межах тендеру, який зараз буде ініціювати УІРО. Насправді цей тендер ініціювався ще минулого року, але через технічні вимоги не була конкурентною ця пропозиція. Тому станом на 1 вересня буде навчально-методичне забезпечення для уроків на перший семестр і на кінець 2025 року буде навчально-методичне забезпечення для уроків на другий семестр. Паралельно з цим ми, команда Офісу впровадження реформи "Захисту України", ми працюємо з існуючими вже цифровими рішеннями якраз по модулях практичної підготовки, зокрема безпілотні апарати, стрілецька насправді підготовка через симулятори і є окремі додатки, які готові інтегруватися в державне приватне таке партнерство, зараз не готова комплексно це презентувати, але ці речі теж мають бути опрацьовані до 1 вересня. Тому ми зараз ідемо шляхом неklasичного підручника, зважаючи на те, що програма оновлена дуже сильно і вона має дуже багато практичних, власне основа її практична, ідемо за тими формами, форматами навчально-методичного матеріалу, який адекватний тій програмі, і перші такі варіанти у 2025 році – це буде забезпечення оцими візуальними аудіо, відеоматеріалами у 2025 році повністю курсу і додатково в партнерстві з існуючими громадськими ініціативами.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Роман Павлович задоволений відповіддю?

ГРИЩУК Р.П. Знову ж таки, є думки різні з приводу того, потрібен підручник чи не потрібен. Бо з одного боку, так, безпілотники непогано вивчати, з іншого, поки ми розробимо підручник, багато речей там уже будуть застарілими ще на етапі випуску. Тому це інтегрований підхід, коли випускаються матеріали, але вони оперативні, він підходить, і практична складова так само. Але знову ж таки кожен предмет повинен мати підручник, і від цього ми нікуди не підемо.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Романе Павловичу. Просила слово пані Галина Воробель, директорка спецшколи, місто Хмельницький.

ВОРОБЕЛЬ Г.М. Доброго дня! Вітаю всіх присутніх на засіданні. У першу чергу хочу подякувати Павлу Миколайовичу, що підняв таке актуальне питання по друку підручників для дітей з особливими потребами. Я хочу, щоб знали проблеми дітей з порушенням слуху. І зрозумійте мене правильно, дітям глухим потрібні тільки підручники не в електронному вигляді. Дитина повинна побачити і повинна зрозуміти, що в цьому підручнику. Це перше.

По-друге, зараз склалась дуже важка ситуація з підручниками для дітей з порушенням слуху. Чому? Три коледжі, вчителі підготували дуже хороші підручники по жестовій мові, які нам дуже потрібні. Вона аналогічна, як і українська мова. Це получається, що експертна комісія написала обмеження і відмовилась від цих підручників. Чому?

В мене є пропозиція і якщо можна претензії до Міністерства освіти: чому ви набираєте в експертну комісію людей на апробацію підручників, які не працюють в школах? Ці підручники повинні погодити тільки ті вчителі, які працюють в спеціальних школах. Перекладачем взяли Якубченко, яка працює в якомусь приватному інституті. Ви ж зрозумійте правильно, це той підручник, тобто повинен бути відбір правильний, повинні бути люди, які розуміють і можуть працювати з цими підручниками. Ці підручники для дітей глухих і в нас глухі діти. Ми відстоюємо їхні права, а не права, хто прийде, хто не прийде.

Припустимо, є підручник "Українська мова", там є 5-6 авторів. Є підручник "Математика", теж є 2 чи 3 автори. По жестовій мові ні одного підручника немає.

І цей підручник не допускають до видання. Мені це не подобається, тому що тут є якась афера. Я є автором програми жестової мови, етики. Я є автором програми основи здоров'я, ще є програма "Довіра" для глухих дітей. Це програми я давно зробила кілька років, зараз нею користуються в цілій Україні. Тому я прошу одне питання: для підручників для глухих треба щоб підходили люди, які мають порушення слуху, які мають відношення до цих дітей, які розуміють, а не просто хтось подав заявку, ми понабирали, а потім *(нерозбірливо)*. Вам потрібні люди *(нерозбірливо)*, а мені потрібні підручники. Чим я буду вчити дітей? Ми зараз сидимо і голову ламаємо, який підручник взяти. Підручники молодшої школи глухим дітям не підходять, там такі програми, що наші діти можуть не зрозуміти. Хоча ми йдемо за програмою молодшої школи. Наші вчителі всі підручники беруть перероблять і переживують, 15 дітей. Тому я дуже прошу і дякую за підняття цього питання. Це болюче питання в першу чергу для мене як для директора. Тому я прошу звернути увагу і набирати в Експертну комісію по апробації підручників тільки тих людей, які працюють в школах глухих, які знають глухих дітей, які через це пройшли. *(Нерозбірливо)*.

І прошу підтримати випуск підручників жестовою мовою для 5 класу і підручник жестовою мовою *(нерозбірливо)*. Всім дякую. *(Нерозбірливо)* там нова українська школа, ця нова програма *(нерозбірливо)* як це зрозуміти? Як далі працювати? Вибачте за мої емоції, бо мені це дуже болить.

Дякую всім, хто прийняв участь у цьому засіданні, хто вболіває за питання наших дітей з особливими потребами. В першу чергу дякую Павлу Миколайовичу.

Слава Україні! Героям слава!

ГОЛОВУЮЧИЙ. Героям слава!

Дякую вам дуже.

Запитання, колеги? Прошу.

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Власне зараз і йшла мова ще про один із підручників жестової мови. По ньому з нашої сторони вже були і коментарі. Тобто саме по них коментарі від Експертної комісії – це якраз відсутність жестової мови. І якщо

цей висновок був даний скільки тижнів тому? Два мабуть вже. Ну зважаючи на те, що засідання мало бути узгоджувальне 22-го числа, це те засідання, про яке я говорю, авторський колектив уже ініціював це узгоджувальне засідання і видавництво просило перенести його на завтра. І ми якраз вичікуємо, що ті доопрацювання, які зробили авторські колективи, вони будуть достатні для того, щоб Експертна комісія далі взяла в роботу цей підручник.

Тобто все абсолютно, і ще раз повторимо, да, що, безумовно, дуже пріоритетно зараз це якомога більшу кількість цих підручників зберегти для випуску і того, щоб з ними могли працювати діти. Але ми би дуже ще раз застерігали від того, що про якість підручника. Якщо цей підручник не має того, про що говориться, там по критеріях і по нозології, специфіці, то припустимо теоретично, видавши цей підручник, ми ж заходимо в іншу площину - ефективності використання бюджетних коштів. І що дитина ця отримала? Вона отримала інструмент для якісного навчання і опанування відповідного предмету? Навряд чи. Але ще при цьому витрачені мільйони грошей.

Тому тут неодноразово звучали питання розподілу коштів. Я би хотіла наголосити: експертиза і експертна комісія не розподіляють кошти, вона визначає якість матеріалу відповідно до чинного законодавства та закріплених параметрів і критеріїв. А якраз таке бажання просувати певні підручники, ну на певному етапі, мабуть, теж має викликати певні запитання, тим паче, що у нас дуже висока монополія ринку. Давайте об'єктивно проговорювати і ці речі. Три видавці, з яких, якщо ці підручники ми подивимось, то з 51 об'єкта у нас буде 90 відсотків одного видавця. І немає конкуренції навіть по позиціях. І це абсолютно інше комплексне питання, як стимулювати авторські колективи, директорів закладів, які би могли це писати, включатись. Це системна велика робота. Але просто сказати, що є підручник, значить він має бути надрукований за кошти державного бюджету, в мене буде зустрічне питання: хто буде нести відповідальність за кожне з прийнятих рішень? І сама собі відповім, що буде нести відповідальність міністерство. Ну ми ж творимо екосистему нормативно-правових актів і порядків, процедур не для того, щоб потім їх на кожному етапі скасовувати і ставити під сумнів кожна з цих процедур. Там запити, конфлікти інтересів, безумовно, вже в тому числі, між нами, звісно що цю ситуацію... Були проведені і зроблені

перехресні запити, всі готові дати, щоб і громадських, і ширша спільнота аналізувала, бачила, але бачила повну картинку. Немає упередженого ставлення ні до авторів цих підручників, ні до будь-яких інших, які відправляються на доопрацювання. Ще раз наголошується на тому, що доопрацювання це якраз шлях для покращення і видачі цього підручника, а не до того, щоб його у підсумку не видати. Насправді невидання підручника користі, якщо там, нікому не несе – ні дитина нічого не отримує, ні експерт, ніхто в іншій ланці.

ГОЛОВУЮЧИЙ. А, до речі, експерт в будь-якому разі отримує оплату?

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Він отримує оплату за експертування підручника. Наприклад, зараз я, все ж таки сподіваюся, що ці три підручники завтра будуть розглянуті, якщо їх треба буде повторно переглядати, це ж теж подовження шляху для експерта, але він за це додатково оплату не отримує.

ГОЛОВУЮЧИЙ. А якщо експерт провів експертизу, але за результатами експертизи був негативний висновок і відхилили і підручник не надрукували, він же все одно отримав кошти за свою роботу. Правильно?

ФЕДОРЕНКО О.Ф. Так, він отримав кошти.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Можете, будь ласка, нас тримати в курсі справи по завтрашньому засіданню Експертної комісії і які рішення будуть прийняті? Просто нам цікаво.

ФЕДОРЕНКО О.Ф. І, якщо можна, просто ми це озвучували, видавництва, як вже зазначили, їх всього троє, але ще раз хочемо озвучити ширшому загалу: взагалі-то авторські колективи мають можливість запиту і зустрічі з експертами. Якщо, наприклад, вони отримали висновок і не є там все зрозуміло, тобто інституція, яка все це організовує, є УІРО. Відповідно будь-які такі запити, вони можливі і ними користувалися авторські колективи, там, де ми говоримо про основні підручники. Це є нормальною практикою, коли експерт висловив зауваження, з якими не погоджується авторський колектив – все це дискусія експертна, яка має вестись в нормативній площині.



Будь ласка, якщо є питання, немає експертних висновків, чого не може бути, сигналізуйте, робіть запит, зустрічі, давайте комунікувати в експертному середовищі, але зі збереженням, я би просила для всіх сторін презумпції невинуватості. Тому що зараз трішки виглядає це по-іншому.

КУЗЬМИЧОВА Н.Ю. Ми маємо звернення від директорки цієї школи, Галини Воробель, і з пані Оксаною працюємо над вирішенням питання і очікуємо рішення комісії. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Мені просто цікаво, ми ж не те, що впливаємо на рішення. Я не знаю підручника ні одного, ні іншого, ні третього, я перший раз про них чую. То мені вже цікаво і просто якщо буде суперечка, це якраз стане прикладом, в якому ми розберемось глибше. Дякую.

Колеги народні депутати, чи є ще запитання до міністерства, пропозиції, думки?

Тоді, шановні колеги народні депутати, прошу вас всіх включитись, зараз доєднатись до Zoom, будемо переходити до прийняття рішення. А підсумовуючи, мені трішки сумно. От сьогодні в нас було нагородження преміями Верховної Ради, ми відзначали педагогічних працівників, молодих вчених. Всі задають одні і ті самі питання: ви прийняли закон номер такий-то, що нам з ним робити? В нас немає нормативки. Ми звертаємось до міністерства, нам кажуть: ну, почекайте до 1 січня, наприклад. Вони кажуть, а як ми можемо чекати до 1 січня, якщо навчальний рік починається 1 вересня? Ну так, почекайте.

З приводу нормативки, ми вже з вами неодноразово піднімали ці питання на комітеті і будемо продовжувати піднімати далі. Тут мені теж схоже на приблизно те саме, тому що перше таке змістовне і глибоке засідання, крім просто моніторингового, таке змістовне контрольне питання ми підняли по підручниках в березні 2024 року. Ми проводили засідання комітету в березні 24-го року, в жовтні 24-го року, на початку 25-го року двічі і кожного разу ми своїми рішеннями даємо рекомендації. З цих рекомендацій, от все, що ми зараз зазначили в проекті рішення, які у вас є, воно або виконується, або заплановано до виконання в найближчі місяці. Це трішки турбує. Особливо показовим є питання

електронних додатків. Ми прийняли Закон про еДодаток, і якщо не помиляюсь, це точно було до війни, здається, в 21-му році, в 21-му році. Зараз 25-й, пройшло 4 роки. Коли вже з 24-го року він став обов'язковим згідно закону з 1 січня, і тільки тоді почали розробляти, на жаль, вимоги до електронного додатку. Що заважало це робити попередні три роки, ми не знаємо, ніхто не знає на це відповіді. Вони були розроблені, і після цього з'явилися електронні додатки в такому вигляді, як будь-який неврегульований додаток, який тільки був запроваджений, вони були різними. Ми ще минулого року з Сергієм Валерійовичем були разом на нараді у віцепрем'єра, коли ми піднімали це питання, і домовилися, що ну давайте, ми вже побачили результат цього року, давайте зробимо терміново зміни вимог до електронного додатку на наступний рік, щоб видавці розуміли, в якому руслі ми... Досі немає. От робоча група, яка мала бути створена, в п'ятницю, здається, мала своє перше засідання. І коли ми отримаємо оновлені вимоги, ми не знаємо. Тобто що буде далі, теж є проблемою. Очевидним стає те, що, так, є шанс, судячи з коментарів Міністерства освіти, Інституту модернізації змісту освіти, є шанс, що ми отримаємо все-таки підручники до 1 вересня. Шанс є, але по відчуттях насправді невеликий.

Очевидно, що 7 з 51-го підручника мовами нацменшин ми не отримаємо в принципі. Очевидно, що 14 підручників з 65-и, тобто 20 відсотків накладів по назвах для дітей з особливими потребами цього року ми не отримаємо.

Від нас пішов Павло Миколайович Сушко, але я передам вам його враження. Він частково ними поділився, своїми емоціями, але повірте. Історію Павла Миколайовича, я думаю, що ви всі знаєте, чому він переймається за дітей з особливими освітніми потребами, ви теж знаєте. Чесно кажучи, якщо не будуть надруковані ті 7 і 14 підручників, які поки що виглядає так, що вони не будуть надруковані, я вам гарантую, що будуть взяті підписні листа про відставку міністра, а ще створена тимчасова слідча комісія, яка цим справді буде займатися. Це просто я вам кажу те, що буде і те, що зроблять інші люди, зокрема Павло Миколайович.

Шановні колеги, у вас всіх є на руках розданий проект рішення. Ми зауважуємо на те, що є певні проблеми, ми бачимо, що є навіть певна динаміка розв'язання деяких з них, за що ми насправді вдячні.

Нас вочевидь, не те, щоб нас, а дітей і освітян навряд чи влаштовує цей темп, але поки що нам зарано говорити, скажімо так, на доказовій базі, що нам вдасться зробити до 1 вересня, а що не вдасться. Ми заплануємо засідання комітету ближче до 1 вересня ще раз по підручникотворенню і по моніторингу того, як готуються нормативно-правові акти. У вас у всіх є на руках проект рішення, який я зараз прошу підтримати, але з урахуванням того, що ми ще день-два доопрацюємо і врахуємо в рішенні те, що ми обговорили разом з вами, і ваші пропозиції, і зауваження до самого проекту рішення.

Шановні колеги народні депутати, якщо немає у вас заперечень, то переходимо до прийняття рішення. Ставлю на голосування проект рішення комітету, який вам всім розданий, з урахуванням тих зауважень і пропозицій, які висловили народні депутати на сьогоднішньому засіданні.

Хто – за, прошу проголосувати?

КОВАЛЬ О.В. Коваль – за.

КИРИЛЕНКО І.Г. Кириленко – за.

ПППА Н.Р. Піпа – за.

ВОРОНОВ В.А. Воронов – за.

ГРИШИНА Ю.М. Гришина – за.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Хто утримався? Проти? Немає. Дякую, колеги. Рішення прийнято одноголосно.

Я всім дякую і всім долученим до цього питання. Питання справді важливе, ми обов'язково продовжимо його моніторинг, розгляд на одному з найближчих засідань комітету.

А тепер переходимо до наступного питання порядку денного. Пункт третій: про внесення змін до порівняльної таблиці проекту Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про повну загальну середню освіту" щодо запровадження заходів безпеки в закладах загальної середньої освіти" (реєстраційний номер 11543, друге читання) додаткових пропозицій народних

депутатів України – членів комітету. Доповідачем з цього питання визначений Сергій Валерійович Колебошин. Але ми раді вітати і Юлію Миколаївну Гришину, яка, незважаючи на свій шалений графік відряджень, змогла до нас доєднатися. Тому, Юлія Миколаївна, будь ласка, вам слово.

КОЛЕБОШИН С.В. *(Репліка іноземною мовою).*

ГРИШИНА Ю.М. Сергію Віталійович, дякую за надане слово.

А що, Сергій Валерійович не буде доповідати?

ГОЛОВУЮЧИЙ. Та він диявола зараз викликає латинню.

КОЛЕБОШИН С.В. Ні, я іспанською привітався. Пані Юлія, будь ласка.

ГРИШИНА Ю.М. Я вже ближче, Сергію Валерійовичу.

Колеги, я хочу нагадати вам, що ми в першому читанні прийняли законопроект про систему заходів безпеки в закладах повної загальної середньої освіти. Зараз ми декілька місяців працювали над підготовкою його до другого читання. Працювала робоча група. Я дякую всім народним депутатам і всім членам цієї робочої групи. Була проведена велика кількість консультацій з профільними міністерствами, це Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ, теж дякую всім.

Було багато дискусій, фактично ми досягли згоди по всіх пунктах. Вам представлена таблиця, яку ми детально пропрацювали на засіданні підкомітету, яке відбулося в понеділок. Пропрацювали ми правки, пропрацювали таблицю, проговорили деякі моменти, які ще там залишалися для обговорення.

І за результатами було прийнято рішення рекомендувати комітету таблицю в такому вигляді. Хочу зазначити два окремі моменти. І ми піднімали перше питання, я піднімала щодо огорожень, тому що фактично за результатами роботи робочої групи у нас залишилося поняття огорожень шкіл і воно все-таки викликає велику кількість застережень - і освітня омбудсменка виступала, пані Надія, і Асоціація міст України, пан Михайло Гончар виступав, ну тобто є у нас певні застереження. Я хочу зазначити, що ми запросили довідку, дякую секретаріату, у нас із 13 тисяч шкіл огороження мають 10 тисяч шкіл. Для

розуміння, що це проблема не загальнонаціональна, це невелика кількість шкіл, яка потребує ще доопрацювання по огороженнях. І хочу сказати, що лідерами по відсутності огорож, такими конкретними лідерами є Львівська область чомусь і Дніпропетровська. Ось там ситуація така дуже складна з огороженнями, у всіх інших областях більш-менш. Тому для того щоб уникнути будь-яких напружень і щоб не було якоїсь відповідальності додаткової для керівників цих навчальних закладів, ми пропонуємо зараз на комітеті додати до цієї норми про огороження, встановлення меж, огороження і встановлення меж, так як фактично домовлялися з самого початку.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Огороження або встановлення меж. Юліє Миколаївно, огороження або встановлення меж.

ГРИШИНА Ю.М. Або. Так-так, Сергію Віталійовичу. Так. Вам повинен був секретаріат дати ці дві норми, як ми пропонуємо, і встановлення меж додати, щоб була альтернатива.

І друге доповнення, там теж дуже коротке, щодо того, щоб не тільки керівник мав право визначати правила, а ще і уповноважена ним особа. Оце те, що ми просимо зараз, колеги, на комітеті затвердити за результатами роботи підкомітету.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Шановні колеги, справді, на робочих групах, які ми проводили, вже змушені були голову комітету підключати до цих робочих груп, справді було... Ми розуміємо, що нам потрібно, закладам напевно іти до мети, мати огороження, але вочевидь зараз буде дуже важко знайти, неважливо скільки там шкіл ще не мають, але все одно є частина тих, які не мають огороження і зараз там зробити огороження в селі Закарпатської або Львівської області ну просто буде дорого, враховуючи там можливі межі шкіл.

Тому пропонується в нормі, щоб було написано: "огороження території закладу загальної та середньої освіти або встановлення її меж на місцевості". Це дасть можливість поки що не карати, умовно, тобто зняти побоювання, що будуть покарані керівники або засновники за це, але разом з тим дає дороговказ, що все ж таки ми маємо йти до огороження для того, щоб забезпечити безпеку.

І друге. Це стосується, зміна звучить таким чином: "У разі порушення умов, визначених цією статтею, заборон, учні не допускаються до участі в освітньому процесі до усунення відповідного порушення, а керівник закладу загальної середньої освіти або уповноважена ним особа вживає заходів, визначених правилами доступу..." – і так далі. Ми додали фразу "або уповноважена ним особа", тому що бувають випадки, коли або керівника немає на місці, або він у відпустці, або на лікарняному і ви є уповноважена або визначена ним уповноважена особа відповідає за цю ділянку, має таку сферу відповідальності. Тому це буде справедливо, це було зауваження пані Надії Лещик – освітнього омбудсмена, ми звісно пішли на зустріч всі разом, і ми, і Міністерство внутрішніх справ, і всі з розумінням до цього поставилися, тому це питання, я сподіваюся, що у нас теж знято. Це основні зміни, які ми пропонуємо.

Шановні колеги, чи є у нас якісь зауваження? Бачу, є зауваження, питання, пропозиції.

Роман Павлович Грищук, потім Наталія Романівна Піпа. Будь ласка.

ГРИЩУК Р.П. Більше пропозиції, точніше навіть пропозиції і зауваження. Перше. Це дуже добре, що ми займаємося питанням захисту шкіл, безпекою освітнього середовища. Але чи ефективно зараз у Львівській області, умовно, інвестувати величезні кошти не в укриття, а в огорожу? Це немалі суми. Більше того, із тих шкіл, в яких є огорожа, вона може бути на папері, а якість цих заборів, вона жахлива.

Далі. Законом пропонується встановлювати рамки в школах. Ефективність цього, ми обговорювали з колегами, мені здається, буде максимально близькою до нуля.

ГРИШИНА Ю.М. Пане Романе, там немає рамок. Пане Романе, немає рамок в законопроекті.

ГРИЩУК Р.П. Там прописано якраз "технічні засоби входу в школу". Як там прописано? Там прописано "технічні засоби"?

ГРИШИНА Ю.М. Це тривожні кнопки. І про огороження.

ГРИЩУК Р.П. Тривожні кнопки другим пунктом, першим пунктом написано "засоби охорони". Можемо подивитися. Якщо я помиляюся, я попрошу вибачення і цього не буде. Але все-таки там написано, четвертий пункт - це "інші засоби, які встановлюються Кабінетом Міністрів". Тобто навіть якщо їх немає, потім Кабмін може, не зважаючи на закон, встановити.

Далі зауваження по доступу до школи. Я представляю місто Київ. У нас не у кожної школи є стадіон. Більше того, стадіон школи дуже часто це єдиний майданчик, доступний для громади певного району. І дуже часто виникають такі питання: умовно, в мене у дитини в школі немає стадіону, вона ходить грати в позашкільний час на стадіон іншої школи, а її тоді зараз не будуть пускати, бо вона не є учасником освітнього процесу цієї школи. Чи вона кожен раз має отримувати дозвіл від директора школи, як у нас прописано в законі, в пропозиціях закону?

Далі. Якщо школа вирішує, що ні, ми пускаємо дітей з інших шкіл, більше того, ми до початку навчального часу відкриваємо стадіон для жителів міста, щоб вони бігали зранку по стадіону, але тоді навіть якщо педколектив школи прийме таке рішення, воно ж буде суперечити нашій нормі, яку ми пропонуємо, щоб особам, які не є учасниками освітнього процесу, погоджував директор школи. Тобто він кожну людину має погоджувати?

Ну і третє питання, яке, мені здається, у нас не вирішене, це питання оренди. Коли управління освіти здають стадіони або спортивні зали шкіл, або кабінети в оренду в не навчальний період часу, яким чином тут поступати? Тому що здає в оренду управління освіти, а відповідальність за допуск чи недопуск на керівнику школи.

Такі в мене питання. Я розумію, що більша частина законопроекту не викликає жодних зауважень особливо, і про тривожну кнопку і про те, хто може знаходитись в школі, але ці питання, чи не зробимо ми ними гірше? Дякую.

ГРИШИНА Ю.М. Давайте я, Сергію Віталійовичу, прокоментую з приводу огорожень. Колеги, дивіться, по-перше, суттєво відрізняється версія, яка була зареєстрована, від тієї, яка до другого читання. І зараз я попрошу, щоб Олена Іванівна підказала, але, дійсно, на початку йшла мова в тому числі і про рамки,

але, наскільки я пам'ятаю, рамок немає зараз, це питання майбутнього, як буде вирішувати там Кабінет Міністрів це питання. Зараз в законі цього немає. Але я прошу Олену Іванівну перевірити, все-таки можливо я помиляюсь. Що стосується огорожень. Що мав на увазі взагалі законодавець ізначально, коли це була ініціатива МВС і МОН для реєстрації цього законопроекту? Що нам потрібно, коли ми зараз встановлюємо новий термін "безпечне освітнє середовище" і сукупність заходів для забезпечення цієї безпеки, нам потрібно розуміти, на якій території буде діяти ця сукупність заходів. І саме для цього з'явився термін "огороження", який викликав реакцію того, що це огороження потягне за собою велику кількість коштів. Я хочу вам сказати, що, по-перше, не така велика кількість шкіл їх потребує і, по-друге, дійсно, це в санітарних нормах досить давно вже визначено, що кожна школа повинна мати огороження. Це давно на рівні підзаконки передбачено, але ну так воно рухається, як і пожежна безпека, знаєте, рухається, передбачено підзаконку, але не так швидко, як хотілося б, поки не сталися трагічні випадки. Так само і з огорожею. Воно передбачено на рівні підзаконки, але не всі школи до цього дійшли, і зараз наша задача довести до кінця законодавство в це законодавство європейське і в європейські норми. Треба, щоб поступово ми до цього дійшли. Тому ми і додаємо в тих школах, де громади не спроможні фінансово, до тих пір, поки вони отримують таку можливість, щоб було визначення меж (*не чути*). Діють фактично ось ці правила. Це щодо огорожі.

Щодо рамок. Олена Іванівна, прокоментуйте, будь ласка.

ГРИЩУК Р.П. Я глянув, немає рамок, вибачте, тут я помилився, але є інші засоби. Тобто по суті Кабмін може будь-що додати, крім тривожної кнопки і огорожі.

КОЗІЄВСЬКА О.І. Пане Романе, дозвольте я прокоментую. Справа в тому, що цей законопроект, він був суттєво доопрацьований у другому читанні. І ви оперували якраз нормами, які містило в собі перше читання, у другому читанні це зникло. Що стосується до інших заходів з охорони, це була... .

ГРИШИНА Ю.М. Пані Олена, вибачте, будь ласка. Можете говорити в мікрофон? Тому що дуже погано чути.



КОЗІЄВСЬКА О.І. І з приводу інших заходів з охорони, це якраз була пропозиція робочої групи, тому що спочатку варіант першого читання, він фактично містив виключний перелік заходів, які можуть вживати керівник закладу загальної середньої освіти та засновник цього закладу, для того щоб дати можливість все ж таки облаштовувати заклади загальної середньої освіти не тільки там тривожними кнопками, а й іншими технічними засобами. І фактично приймає рішення це засновник, оскільки він буде фінансувати це. Ми якраз і доповнили статтю 41-прим. - інші заходи з охорони. Що стосується правил доступу і що має приймати рішення керівник і засновник, то в редакції другого читання з'явилася така норма, яка говорить про те, що будуть існувати правила доступу і перебування учасників освітнього процесу та інших осіб на території та в приміщеннях закладу загальної середньої освіти. І такі правила доступу будуть розроблятися на основі типових правил, а ці типові правила, в свою чергу, мають бути затверджені центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, тобто Міністерством освіти і науки, за погодженням з МВС. І це фактично знімає те питання друге, про яке ви говорили. Дякую.

ГРИЦУК Р.П. Тоді по першому питанню (це я для того, чи правильно я розумію, як буде система), обов'язково кожна школа повинна мати тривожну кнопку і мати огорожу? І через певний період часу будуть за це санкції, якщо в шкіль не буде? Й інші засоби, але ми їх не робимо обов'язковими за законом, а громада може вирішувати відповідно до переліку, який потім буде в Кабміні. Правильно я розумію? Чи може бути таке, що до інших засобів Кабмін прийме рамки і громади будуть зобов'язанні ставити рамки? Чи це буде просто як рекомендація, якщо воно не визначено чітко законом?

УЛЬЯНОВ Д.В. Доброго дня! Дмитро Ульянов, МВС. Приймав участь в роботі робочої групи з опрацювання до другого читання.

Хотів би акцентувати увагу, що додаткові інші заходи з охорони – це дійсно опція, яку заклад загальної середньої освіти за погодженням з засновником може застосувати. І ця норма з'явилася, і це положення з'явилося для того, щоб ми мали механізм унормування способу *(не чути)*.

Тобто на рівні наказу МВС, погодженого з Міністерством освіти, ми напрацюємо загальні вимоги до застосування певних заходів з охорони для того, щоб на місцях вже вони були застосовані, певно, за можливості і спроможності, і за бажанням відповідних громад і закладів освіти в певний, визначений на центральному рівні спосіб. Саме це є підставою для внесення відповідної норми. Це не є обов'язковим. Це є опція.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Наталія Романівна, будь ласка.

ППА Н.Р. Я насправді хочу підтримати пана Романа, тому що я прихильниця і заклади освіти, з якими я контактую, того, що суспільство має бути інклюзивним і безпека має бути забезпечена не огороженнями. Тому що, чим більше огорожень, тим суспільство стає більш закритим і це говорить про вищу і складнішу криміногенну ситуацію. Насправді цим шляхом більше іде Америка, а країни Західної Європи навпаки мають більш відкриті простори. І те власне формулювання, що воно не є обов'язковим, я вважаю правильним – нехай школа і громада сама визначається, наскільки ситуація... .

Насправді, я от нещодавно повернулася з Брюсселя, на вулицях якого значно частіше відбувається стрілянина, ніж у нас навіть під час воєнного стану.

Тому я вважаю, що школи і громади мають самі визначатися, чи їм вкладати в систему камер, чи в огорожу, чи краще в підручники, чи в команду реагування, коли складається якась ситуація. Тому власне це формулювання, коли воно є необов'язковим, я готова підтримати, а відгородження дітей від іншого світу, тим більше, що ми будемо зараз мати різні рівні освіти, я маю на увазі перший, другий і третій рівень, то відповідно те, що характерний там для початкової школи, в якій швидше за все огорожі якраз треба більше, бо це діти, і старшої школи, де має більше бути в принципі відповідальності, це інші заходи. Наприклад, я вчилася в закладах без огорожі і мої діти вчаться.

Тому в такому формулюванні я готова підняти, але я вірю, що війна в нашій Україні, впевнена, рано чи пізно закінчиться і не вважаю, що ми повинні повністю бути закритими суспільством. Тому хай громади і школа якраз визначаються самі.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ну, пані Наталіє, власне для того і прописали в такому вигляді, щоб можна було, бо насправді досвід є різний. Відносно нещодавно мав відрядження в Португалію, подивився на їх школи, мені здається, що їх і штурмом не візьмеш, там такі паркани стоять, що страшное дело, чесно, метра по три напевно. Не знаю, з якою метою і кого від кого вони захищають, але менше з тим є різні підходи справді. Тому ми дали цей вибір, але розуміємо до чого там можна прагнути, але це на вибір засновника школи і можливостей таких, і пріоритетів, які вони перед собою ставлять.

Пані Надія Лещик, будь ласка, і Михайло Гончар. Потім Юлія Миколаївна.

Юлія Миколаївна, чи ви хочете зараз репліку по цьому питанню?

ГРИШИНА Ю.М. Да. Якщо можна, я коротко відреагую на пані Наталії репліки. Тому що багато говорять про огорожі, говорять те саме. Я просто хочу ще раз звернути увагу, колеги, що ми не говоримо ні про які огорожі, які побудовані в небо, які відгороджують дітей від іншого світу. Дивіться, ми говоримо про те, що нам потрібно визначити межі території закладу освіти для того, щоб розуміти, що саме на цій території здійснюються заходи безпеки. Я дуже прошу зрозуміти, що школи Львова і Львівської області відрізняються від шкіл Миколаєва, Харкова, Дніпра, Запорізької області і Херсонської області, це зовсім інші моменти. І у нас є багато випадків, у нас є статистика, Сергій Віталійович її бачив, Міністерство внутрішніх справ нам пояснювало, чому виникла необхідність цього законопроекту. Тому що є багато випадків трагічних, про те, скільки зброї знаходиться на територіях шкіл, які не мають жодного огороження, огороження теж можуть бути різні, скільки зброї може знаходитися, наркотичних засобів, скільки алкогольних напоїв розпивається на цих територіях. Тобто територія навчального закладу повинна мати межі свої. І ніхто не говорить ні про які паркани, за якими будуть ховатися наші діти.

Я дуже хочу, щоб всі розуміли, що зараз нам дуже важливо, ми як парламентарі повинні забезпечити безпеку в умовах війни для наших дітей, для наших вчителів. Кабмін вже ці рішення прийняв, вони вже експериментальні, це вже працює декілька років. І наша задача зараз закріпити ось ці основні правила на рівні закону, щоб наші діти були у безпеці. Тому я дуже прошу зрозуміти, що

тут ніхто, ми з вами не маємо, в ідею огорожі не вкладаємо змісту поставити паркани в школах, а ми хочемо створити межі ось цього безпечного освітнього середовища, де не буде зброї, де не буде людей зі зброєю, у стані алкогольного сп'яніння, наркотиків і так далі, тільки це. Дякую, колеги, за можливість. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Пані Надіє, будь ласка.

ЛЕЩИК Н.В. Я хочу ще акцентувати на тому, що цей законопроект не лише про огороження, а й про тих людей, які будуть працювати з дітьми. І тут дуже важливий момент, який є, я щиро дякую за цей пункт, законопроектом пропонується заборонити працювати в закладі освіти людям, на яких накладено стягнення за правопорушення, пов'язане з домашнім насильством, булінгом або невиконанням обов'язків щодо виховання дітей. У нас купа кейсів, де вчителі, на жаль, вчинили булінг і жорстокий булінг, це там, наприклад, кейс наведу: удар в обличчя кулаком дитині, обидва батьки військовослужбовці, і ця людина продовжує працювати в закладі освіти. І таких кейсів чимало. І такі люди не повинні працювати в закладі освіти. Водночас педагоги також мають бути захищені. Я хотіла підняти це питання під час розгляду другого питання, але воно було знято. Я думаю і сподіваюся, що ми до нього повернемося.

Щиро дякую за врахування встановлення меж, тому що у нас були палкі дискусії на робочій групі, і дуже важливо, про що я тоді зауважила і зараз скажу, щоб не було покарання для керівників і для засновників, якщо відсутнє огороження. І установа меж — це певний стовпчик чи певним чином це можливо виконати, і ми повернемося до цього питання пізніше.

Хочу також зауважити, от в цій статті 41-1 є інші заходи з охорони. Я пропоную зняти слово "з охорони", тому що у нас серед інших заходів можуть бути будь-які заходи щодо безпеки. Наприклад, зараз потребує врегулювання питання відеонагляду, відеоспостереження в закладах освіти. У нас встановлюють його, але з порушенням норм, з порушенням приватності. Ми маємо звернення з цього приводу, але немає законодавства. І можливо якось Міністерство освіти, МВС, давайте ми це питання врегулюємо, можливо інших стейкхолдерів, і вирішимо це питання. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Пане Михайло Гончар, будь ласка.

ГОНЧАР М.В. Добрий день, шановні народні депутати, гості! Я хочу акцентувати увагу і подякувати за те, що в результаті палких дискусій і пошуку компромісів був підготовлений більш-менш добрий нормативний акт, законопроект, який врахував інтереси територіальних громад, прибрав найодіозніші норми і в принципі є корисним і цікавим для наших громад.

Але я хотів би повернутися до нашого діалогу на підкомітеті в понеділок. Якось не прозвучало питання щодо фінансового забезпечення виконання заходів з безпеки. Ми з паном Сергієм Колебошиним проговорювали це і було домовлено, що якось все ж таки питання неоднозначного трактування тієї норми, яка зараз передбачена, все ж таки сформулювати більш зрозуміліше, щоб не виявилось, що у нас за все відповідатимуть і фінансуватимуть тільки громади. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Юлія Миколаївна. Немає Юлії Миколаївни.

ЛЕЩИК Н.В. Можна я прокоментую? Мова йшла про виділення певної субвенції на безпеку закладів освіти, зокрема на огороження та інше з державного бюджету, якщо це буде можливо.

\_\_\_\_\_. У понеділок ми говорили. Я вважаю, що, да, що це спільна справа, що це не справа там кожного окремого директора закладу, засновника і так далі, це національне завдання.

У нас, якщо я не помиляюся (пані Надія, ви не пам'ятаєте?), у нас в цьому році є субвенція, щось типу, як я її називаю всередині себе, на металошукачі, типу такого, да, якось вона там називається?

ГОЛОВУЮЧИЙ. Це не у нас.

ГОНЧАР М.В. Ні, на протипожежні заходи.

ГОЛОС ІЗ ЗАЛУ. *(Не чути). (Загальна дискусія)*

КОЛЕБОШИН С.В. Коротше, у мене пропозиція розглянути можливість до бюджету... .

ГОЛОВУЮЧИЙ. Розширення... .

КОЛЕБОШИН С.В. Да. По-перше, якщо будуть металошукачі, це ж теж безпекові заходи, щоб там була строчка і на допомогу в плані парканів. Тільки я не знаю, як це прописати, насправді, бо сітку рабицю ми ж не будемо спонсорувати. Але я згодний і з Михайлом, і з Надією, із всіма, що, да, держава якщо пропонує якісь правила, то має надавати інструменти реалізації цих правил, не забуваючи звісно про обов'язок і засновників робити це.

ГРИЩУК Р.П. Тут же ж питання безпеки, це в тому числі й укриття – це широке розуміння того, що це може бути субвенція. Тобто може бути безпекова субвенція.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ні, Рома, так це, вибач, і протипожежний захист зокрема. Да? Тобто в принципі можна розширити одну з діючих субвенцій і туди додати. Просто в порядку використання.

ГРИЩУК Р.П. Розширити. Да.

\_\_\_\_\_. Якщо можна, з нашого боку. Ми також проговорювали це під час робочої групи багато разів. Але я би хотів акцентувати увагу, що не в межах цього законопроекту можна врегулювати це питання. Якраз наш законопроект може бути передумовою для напрацювання певних шляхів і врахування в межах бюджетного законодавства, в інший спосіб, на підзаконному рівні вирішення цього питання. Тому що дійсно воно має місце, фінансування у нас здійснюється не тільки за рахунок громад, передбачений дійсно механізм освітніх субвенцій або інших субвенцій.

Тому наш законопроект не заперечує можливість цього, але є передумови.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Да, очевидно, ми ж не можемо своїм законопроектом вносити зміни в бюджет або в Бюджетний кодекс. Але зараз Кабінет Міністрів готує по суті вже проект бюджету на наступний рік. І я думаю, що цілком можна передбачити: або в рамках існуючих субвенцій розширити порядок використання коштів на це, або запровадити новий там спосіб підтримки.

Тому будемо чекати те, що зайде у нас на бюджеті до першого читання. А як не зайде, будемо шукати до другого читання. Є, да? Ну от, можна просто його розширити. Да, пані Надія. І потім Оксана Червякова.

ЛЕЩИК Н.В. У нас вже є запитання від батьків і від педагогів щодо правомірності встановлення металошукачів. І я думаю, що нам також спільно з МВС і з МОЗ треба це питання вирішити і надати такі певні роз'яснення батькам правомірності, безпечності і так далі. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. На жаль, найгірший спосіб доведення батькам необхідності цих історій, буде показати відео, що відбувається, коли немає металошукача, але ніхто не хоче точно, щоб в школі це повторилося. Але, да, звісно, треба буде роз'яснення.

\_\_\_\_\_. Я хотів би повідомити всім присутнім, що з нашого боку ми вже напрацьовували і у нас було доручення Кабміну напрацювання методичних рекомендацій. Ми досліджували це питання і напрацьовували. У нас вже є готові напрацювання в цьому напрямку. Тому я думаю, після прийняття цього закону у нас вже є передумови, яким чином ми можемо пропонувати в школах передбачити облаштування в разі, якщо школа визнає за необхідне встановлення такої рамки, для того щоб це було здійснено якраз із дотриманням прав і всіх інших безпекових складових. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Пані Надія, ми, відверто, теж не в захваті від того, що у нас при вході в будівлю стоять металошукачі, ми через них проходимо, це така собі процедура. Але ми розуміємо, що це задля нашої безпеки, тому нічого страшного.

ЛЕЩИК Н.В. Но тут я за те, щоб ми почали раніше комунікацію, ніж підніметься незадоволення.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Да-да. Оце тут я з вами абсолютно погоджуюся.

ЛЕЩИК Н.В. От я за те.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Конечно. Краще випереджальна комунікація.

Пані Оксано, будь ласка, представник Уповноваженого з прав дитини.

ЧЕРВЯКОВА О.В. Дякую вам. По-перше, подякую народним депутатам, які підняли це важливе питання.

І по-друге, акцентую увагу на трьох напрямках по цьому законопроекті. Він нам не заходив на погодження, водночас Уповноважений повністю підтримує дану ініціативу. І я тут підтримую Юлію Миколаївну, що визначення меж, а саме не паркани і там обмеження доступу до шкіл, визначення меж закладу освіти є визначальним, коли ми говоримо про захист прав дитини й інших учасників освітнього процесу.

Щодо пріоритетності. Хотіла би наголосити, що дійсно у нас є школи, які наразі повністю працюють в дистанційному форматі, це і Харківська область, і в Херсонській області. І тому, можливо, коли ми повертаємось до потреби фінансування і фінансування значної кількості, і видатків, коли ми говоримо про об'єднання зусиль і територіальних громад, і допомоги з точки зору державного бюджету, можливо, було б доцільним пріоритетизувати визначення меж, в тому числі якщо надати якесь додаткове фінансування на визначення таких меж, тих шкіл, де наразі офлайн навчаються діти. А там, де дистанційний формат, ми можемо цей пріоритет надати час для того, щоб ці паркани, так би мовити, ці огорожі будувати не одночасно, а крок за кроком і залежно від того, яку потребу має конкретна громада.

І це зрозуміло, що може визначати конкретна громада і в цьому випадку не зобов'язання, а якраз визначення потреб у кожній громаді, як це наразі прописано, може бути тим кроком, який дозволить не одночасно профінансувати, а якимось кроком за кроком визначити межі шкіл й інших закладів освіти. Водночас з точки зору захисту прав дитини і чіткого визначення меж закладу освіти навіть для того, коли ми будемо мати певні правопорушення і оцінювати діяння з точки зору наявності складу правопорушення, дуже важливе визначення саме меж закладу освіти, для того щоб ми правильно здійснювали кваліфікацію, не ми, а правоохоронні органи. А ми, здійснюючи парламентський контроль, також мали розуміння саме, де межі школи.



Ну і щодо маркування, яке може бути здійснено як потреба, то я пропоную все ж таки виходити від формату навчання, який запроваджений в певній конкретній області і в конкретних територіальних громадах. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Юлія Миколаївна, ваша репліка.

ГРИШИНА Ю.М. Я можу тільки подякувати Уповноваженому за підтримку нашого законопроекту. І фактично бачите, що всі зауваження, які можуть там бути, ми фактично все передбачили. І те, що там говорили зараз про формат, зелений світ формату навчання, зараз ця норма прописана в *(нерозбірливо)*. До речі, дякую вам, Сергію Віталійовичу, вона прописана так, що дійсно дозволяє школі самостійно прийняти рішення в залежності від будь-яких факторів, і якщо немає коштів, спочатку визначаємо межі, потім поступово йдемо до огороження. Тому все викладено саме в результаті довгої, довгої, довгої роботи і дискусії, бачите, ми дійшли до такого формулювання норм, які нас всіх влаштовують. Тому дякую за коментар.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую вам всім.

Шановні колеги, чи є ще бажаючі виступити по цьому законопроекту? Можемо переходити до прийняття рішення.

Шановні колеги, це був справді нестандартний законопроект, це невеликий законопроект, який потребував великої кількості обговорень. Не пам'ятаю, щоб у нас в практиці було таке, можливо тільки коли намагався *(нерозбірливо)* ЗНО відмінити, але насправді робота проведена дуже добре.

Я дякую всім, хто був долучений до доопрацювання цього законопроекту. Він став справді більш прийнятним для всіх, більш збалансованим і врахував всі можливі і з одного боку, і з іншого, і, так би мовити, збалансував два *(нерозбірливо)*. І насправді він виглядає, як такий, за який не те, що не буде соромно, а те, який хороший законопроект.

Шановні колеги, якщо немає більше доповнень, зауважень, то переходимо до прийняття рішення. Отже ставлю на голосування проект рішення.

Перше. Інформацію народних депутатів взяти до відома. Відповідно до пункту 4 частини першої статті 15 Закону України "Про комітети Верховної Ради

України", керуючись частиною шостою статті 118 Закону України "Про Регламент Верховної Ради України", розглянути, затвердити та внести до порівняльної таблиці проекту Закону України (реєстраційний № 11543) такі пропозиції, які вам всім роздані.

Контроль за виконанням цього рішення покласти на голову комітету.

Хто – за, прошу проголосувати.

КИРИЛЕНКО І.Г. Кириленко – за.

ГРИШИНА Ю.М. Гришина – за.

КОВАЛЬ О.В. Коваль – за.

ВОРОНОВ В.А. Воронов – за.

ППА Н.Р. Піпа – за.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, колеги.

Хто утримався? Хто проти? Немає. Дякую, колеги.

Переходимо до наступного пункту порядку денного. Це сам проект закону і його рекомендація до другого читання. Я сподіваюся, що нам вже не потрібно це обговорювати.

Отже, ставлю на голосування проект рішення комітету.

Перше. Рекомендувати Верховній Раді України відповідно до пункту 3 частини першої статті 123 Закону України "Про Регламент Верховної Ради України" проект Закону України про внесення змін до Закону України "Про повну загальну середню освіту" щодо запровадження заходів безпеки у закладах загальної середньої освіти (реєстраційний № 11543) за результатами його розгляду у другому читанні прийняти в другому читанні та в цілому з необхідними техніко-юридичними правками.

Доповідачем на пленарному засіданні Верховної Ради України визначити народну депутатку України Гришину Юлію Миколаївну.

Хто – за, прошу проголосувати.

КИРИЛЕНКО І.Г. Кириленко – за.

ВОРОНОВ В.А. Воронов – за.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Юлія Миколаївна, ви що, утримались?

ГРИШИНА Ю.М. Я – за, Сергій Віталійович. Як я можу утриматись, коли ви щось пропонуєте?

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую.

Хто утримався? Проти? Немає. Дякую, колеги. Одноголосно рішення прийнято.

І останній пункт порядку денного "Різне". Але ми вже дві з половиною години з вами знаходимося на засіданні комітету, я сподіваюся, що ми все різне встигли обговорити в процесі контрольного питання і останніх двох.

Якщо різного немає, то я вам всім дякую за приділений час, дякую за ефективну роботу. Дякую робочій групі, яка підготувала проект закону, який ми щойно затвердили в другому читанні. Сподіваюся, що на наступному пленарному засіданні він буде в залі Верховної Ради і буде успішно прийнятий.

Шановні колеги, на цьому засідання Комітету Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій вважається закритим. Всім дякую. Бажаю гарного, тихого, безпечного вечора. До побачення.